

**Muhammad Shafiq
Mohammed Abu-Nimer**

DIALOGU NDËRFETAR

UDHËZUES PËR MUSLIMANËT

Prishtinë, 2018

DIALOGU NDËRFETAR
UDHËZUES PËR MUSLIMANËT

Muhammad Shafiq, Mohammed Abu-Nimer

Dialogu ndërftar: udhëzues për muslimanët

Titulli origjinal: *Interfaith Dialogue: A Guide for Muslims*

Copyright © 2011 International Institute of Islamic Thought

Edicioni i parë në gjuhën shqipe. Copyright © 2017 Fakulteti i Studimeve Islame – Prishtinë

Përktheu dhe përshtati nga gjuha angleze: Besa Ismaili Ahmeti

Boton: Bashkësia Islame e Republikës së Kosovës, Fakulteti i Studimeve Islame – Prishtinë | **për botuesin:** Prof. asoc. dr. Fahrush Rexhepi, dekan | **lektura:** Festime Mehdiu | **ballina:** Bashkim Mehani | **realizimi kompjuterik:** Suhejb Xhemaili | **shtypi:** _____ | **tirazhi:** 500 copë | Prishtinë, 2017.

Muhammad Shafiq
Mohammed Abu-Nimer

**DIALOGU
NDËRFETAR**
UDHËZUES PËR MUSLIMANËT

Ky libër është botuar me ndimën e
Institutit ndërkombëtar i mendimit islam (IIIT)
dhe Qendra për Studime të Avancuara (CNS).

PËRMBAJTJA

MIRËNJOHJET	9
PARATHËNIE	11
PARATHËNIA	13
E BOTIMIT TË DYTË	13
HYRJE.....	17
QËLLIMI.....	17

KAPITULLI I

DIALOGU I BRENDSHËM DHE NDËRFETAR	29
PËRKUFIZIMI I DIALOGUT NDËRFETAR	29
NJË HISTORI E SHKURTËR E DIALOGUT MODERN NDËRFETAR NË PERËNDIM	32
PSE NJË PJESË E MUSLIMANËVE E KUNDËRSHTOJNË DIALOGUN NDËRFETAR.....	37
PËRKUFIZIMI I EKUMENIZMIT DHE ANALIZIMI I RËNDËSISË SË TIJ HISTORIKE.....	43
A ËSHTË DUKE KRIJUAR NJË RELIGJION DIALOGU NDËRFETAR?	45
SFIDAT: SHFAQJA E UNGJILLËZIMIT RADIKAL.....	48
MBËSHTETJA PËR DIALOGUN NDËRFETAR	51
DISA PIKA KRYESORE TË KËTIJ KAPITULLI.....	53
PYETJE PËR DISKUTIM.....	54

KAPITULLI II	
UDHËZIMET PËR DIALOG TË BRENDSHËM DHE	
NDËRFETAR.....	55
PARIMET UDHËZUESE:³.....	57
NIVELET E DIALOGUT NDËRFETAR.....	67
NIVELET TJERA TË DIALOGUT NDËRFETAR DHE	
PJESËMARRËSIT	72
TEMAT E SUGJERUARA.....	75
PLANIFIKIMI I PROGRAMEVE NDËRFETARE	81
PIKAT KRYESORE TË KAPITULLIT	83
PYETJE PËR DISKUTIM.....	84

KAPITULLI III	
PERSPEKTIVAT KURANORE TË DIALOGUT	
NDËRFETAR	85
DISA TERME KURANORE	85
SHEMBUJT KURANOR TË PAJTIMIT FETAR DHE	
BASHKËKZISTENCËS PAQËSORE	92
PËRDORIMI I KURANIT PËR TË ADRESUAR ÇËSHTJE	
SFIDUESE	96
KUFR.....	97
VALI	103
A DO TË HYJNË TË KRISHTERËT DHE HEBRENJËT NË	
PARAJSË SIPAS ISLAMIT?	106
DAR AL-ISLAM.....	111
DHIMMI.....	114
XHIZJA.....	116
BASHKËJETESA PAQËSORE DHE TË DREJTAT FETARE	
DHE NJERËZORE.....	117
PIKAT KRYESORE TË KAPITULLIT	122
PYETJE PËR DISKUTIM.....	122

KAPITULLI IV

TRAJTIMI I JOMUSLIMANËVE NË DRITËN E SIRAH TË PROFETIT DHE HISTORIA MUSLIMANE	125
BASHKËVEPRIMET E PROFETIT MUHAMED	
ME MEKASIT	126
MUHAMEDI FALET PËR FITOREN BIZANTINE NDAJ PERSIANËVE	128
MBRETI I KRISHTERË E ETIOPISË MIRËPRET	
REFUGJATËT MUSLIMANË	128
MUHAMEDI NË MEDINË	130
DELEGACIONI I KRISHTERË NGA NAJSPAN	132
PAKTI I HUDAYBIYYAH	133
PERIUDHA ABASIDË DHE PROMOVIMI I DIALOGUT	
NDËRFETAR	134
ANDALUZIA DHE DIALOGU NDËRFETAR	137
KRYQËZATAT DHE SULLTAN SALAH AL DIN AL AYYUBI (SALADIN)	140
PERIUDHA OSMANE.....	141
PERIUDHA BASHKËKOHORE.....	142
PIKAT KRYESORE TË KAPITULLIT	145
PYETJE PËR DISKUTIM.....	146

KAPITULLI V

BESIMET IBRAHIMIKE:	
RAST STUDIMI NGA PËRVOJAE E ROÇESTERIT.....	147
NEVOJA PËR DIALOG	147
DIALOGU HEBRE-MUSLIMAN	151
SFIDAT AKTUALE NDËRMJET PJESËTARËVE MUSLIMANË NË DIALOG	153
BESIMET IBRAHIMIKE: SHEMBUJ BASHKËKOHORË TË DIALOGUT NDËRFETAR.....	156
KËSHILLA PËR FORMIMIN E PROGRAMEVE	
NDËRFETARE	160

PIKAT KRYESORE TË KAPITULLIT	163
PYETJE PËR DISKUTIM.....	164
PËRFUNDIM	167
SHTOJCAT.....	171
SHTOJCA I	
DEKLARATA E PARË E ALEKSANDRISË	171
SHTOJCA II	
KOMISIONI PËR MARRËDHËNIET NË MES TË	
KRISHTERËVE DHE MUSLIMANËVE	174
SHTOJCA III	
KOMISIONI PËR MIRËKUPIM NË MES TË HEBRENJËVE	
DHE MUSLIMANËVE (KMHM).....	177
SHTOJCA IV	
NJË MARRËVESHJE MIRËKUPTIMI DHE BASHKËPUNIMI..	179
SHTOJCA V	
DIALOGU KATOLIK - MUSLIMAN (DKM) I VIRGJINIAS	
VERIORE	181
SHTOJCA VI	
ZOTIMI PËR PËRKUJTIM DHE ANGAZHIMI PËR PAQE	184
SHTOJCA VII	
DISA PROGRAME MODEL TË DIALOGUT NDËRFETAR	186
SHTOJCA VIII	
TRAJTIMI I UDHËHEQJES MUSLIMANE: SENSIBILITETI	
NDAJ BESIMEVE TË KRESHTERA.....	192
SHTOJCA IX	
VLERËSIMI I PËRVOJËS/PROGRAMIT TUAJ NDËRFETAR	193
SHTOJCA X	
DEKLARATAT QË MBËSHTESIN DIALOGUN NDËRFETAR.....	195
SHËNIME	197
BIBLIOGRAFIA	211

MIRËNJOHJET

KY udhëzues është sponsorizuar nga Granti për Transformim të Konflikteve, një projekt ndërfetar i bashkë-menaxhuar nga Fuller Seminary dhe Instituti Salam për Paqe dhe Drejtësi (lehtësues i konzorciumit) me Shoqërinë Islamike të Amerikës së Veriut (SHIAV) dhe Fakulteti i Shkencës Shoqërore Islame (FSHSHI).

Falënderojmë SHIAV, posaçërisht Dr. Sayyid M. Syeed dhe Dr. Louay Safi, dhe Institutin Ndërkombëtar të Mendimit Islam (INMI) për mbështetjen e tyre profesionale dhe morale. Institutin Salam për Paqe dhe Drejtësi dhe Qendrën për Studime Ndërfetare dhe Dialog (QSND) që njohin kontributet e veçanta të Projektit për Transformimin e Konflikteve që udhëhiqet nga Shkolla Teologjike Fuller. Pa mbështetjen e tyre financiare, ky projekt nuk do të mund të realizohej. Duke iu falënderuar Dr. Aly Nahas për korrekturë të dorëshkrimit dhe për sugjerimet e vlefshme, Louai Haffar-it për kontrollimin e fusnotave, dhe shumë të tjerë që na ndihmuan në këtë detyrë të shenjtë. Falënderojmë Imamin Yusuf Zia Kavacki, Imamin Abolfazal Nahidian, Imamin Ahmedin Taquddin, Imamin Zafeer Khan, Imamin Abdul Malik Johari, Dr. Iqbal Unus, Louai Haffar, Dr. Louay Safi dhe Dr. Ashraf Adeel për pjesëmarrje në konferencën dy-ditore të mbajtur më 09-10 qershor 2006, për të rishikuar dhe përmirësuar dorëshkrimin. Në fund, falënderojmë shumë mikun tonë George Dardess për redaktimin dhe komentet e tij të çmuara.

PARATHËNIE

Instituti ndërkombëtar i mendimit islam (INMI) ka kënaqësinë të prezantojë këtë botim të dytë të rëndësishëm dhe në kohë të Dialogut Ndërfetar nga Muhammad Shafiq dhe Mohammed Abu-Nimer.

Angazhimi i muslimanëve me pjesëtarët e besimeve të tjera, në veçanti të Krishterimit dhe Judaizmit, ka qenë, i fuqizuar nga Kurani, gjithnjë një komponentë e rëndësishme e takimit të Islamit me të Tjerët. Andaj, edhe pse një term relativisht modern, dialogu ndërfetar ka pasur në fakt një histori të gjatë dhe të qëndrueshme për muslimanët, të theksuar nga një frymë e mirëfilltë hetimi dhe shkëmbimi plot respekt.

Roli primar i dialogut ndërfetar është të largojë keqkuptimet dhe të pranojë dallimin, duke pasur për qëllim të krijojë një klimë të bashkëjetesës paqësore dhe të marrëdhënieve harmonike shoqërore. Dhe kjo mbase është më e nevojshme sot se asnjëherë më parë, pasi që njerëzve po u bëhet thirrje gjithnjë e më shumë të praktikojnë tolerancën në një botë dukshëm të paqëndrueshme, ku të jetuarit dhe puna e përbashkët në diversitetet është duke u bërë shpejt normë. Dialogu ndërfetar nuk është aspak i lehtë, reagimi mbrojtës, shkëmbimi i mundimshëm dhe një dëshirë e madhe për të shmangur një kompromis të perceptuar të parimeve thellë të rrënjosura janë disa nga kurthet që mund të ftohën lehtë angazhimin dhe përpjekjet më të mira. Në këtë pikë, ky libër jep një kontribut të rëndësishëm. Sepse ai është projektuar si një udhëzues për muslimanët, të cilët janë të interesuar apo të përfshirë në ndërtimin e marrëdhënieve me të krishterët dhe hebrejët, me qëllim të mirëkuptimit, vlerësimit dhe lavdërimit të besimeve përkatëse.

Aty ku datat citohen sipas kalendarit Islam (hixhret) ato janë të shënuara. Përndryshe, ato pasojnë kalendarin Gregorian dhe janë të shënuara aty ku është e nevojshme. Fjalët arabe janë të shkruara me shkronja italiane, përveç atyre që kanë hyrë në përdorim të përgjithshëm. Shenjat diakritike janë shtuar vetëm për ata emra arab që nuk konsiderohen bashkëkohor.

INMI, i themeluar në vitin 1981, ka shërbyer si një qendër kryesore për të lehtësuar përpjekjet e sigërtë dhe serioze shkencore të bazuara në vizionin, vlerat dhe parimet islame. Programet e saj kërkimore, seminarët dhe konferencat gjatë këtyre tridhjetë viteve të fundit kanë rezultuar me publikimin e më shumë se katërqind titujve si në anglisht ashtu edhe në arabisht dhe në gjuhë të tjera të mëdha.

Dëshirojmë të ju shprehim falënderimet tona autorëve: Muhammed Shafiq dhe Mohammed Abu-Nimer, si dhe redaktore Dr. Kathryn M. Mathews për cilësinë e punës së saj. Falënderimet i dedikohen edhe ekipit redaksional dhe të produksionit të Zyrës INMI në Londër, ku bëjnë pjesë Salma Mirza dhe Dr. Merjem Mahmood.

*Zyra e INMI në Londër
Gusht, 2011*

PARATHËNIA E BOTIMIT TË DYTË

Një grup i dijetarëve të Lindjes së Mesme vizitoi Qendrën Islame të Roçesterit, Nju Jork, në vitin 2010. Njëri prej tyre diskutoi mbi dialogun ndërfaqetarak. Fjalët e tij hasën në rezistencë. Situata doli jashtë kontrollit kur u bë një koment nga një person në audiencë se dialogu ndërfaqetarak është *Kufr* (mosbesim) dhe ata që përfshihen në dialog ndërfaqetarak duhet të verifikojnë përkushtimin e tyre ndaj Islamit. Dijetari u paralajmërua për zjarrin e xhehenemit për arsye të mbështetjes së dialogut ndërfaqetarak. Zërat u ngritën dhe moderatori bëri më të mirën e tij për të marrë situatën nën kontroll.

Që nga viti 2007, pas publikimit të këtij libri, kanë ndodhur shumë zhvillime në botën muslimane në mbështetje të dialogut ndërfaqetarak. Shtytja kryesore erdhi nga Arabia Saudite kur Mbreti Abdullah sponsorizoi Konferencën Ndërfaqetarak në Madrid në vitin 2008. Sot, është duke u zhvilluar dialog ndërfaqetarak në vendet muslimane si në nivel shtetëror ashtu edhe në nivel publik. Shumë muslimanë që jetojnë në Perëndim, duke përfshirë SHBA-të dhe Kanadanë, janë pjesëmarrës aktivë në dialogun ndërfaqetarak, por dialogu ndërfaqetarak ende duhet të zhvillojë pranim të gjerë në mesin e muslimanëve. Ekzistojnë dy pengesa të mëdha me të cilat duhet të merren muslimanët që marrin pjesë në dialogun ndërfaqetarak:

Së pari, dialogu ndërfaqetarak është një aktivitet fetarak. Por shumë muslimanë që shkojnë në xhami për adhurim të përditshëm janë kundër ose kanë mendime negative për dialogun ndërfaqetarak.

Në shumë xhami anembanë Amerikës aktiviteti ndërftetar është i rrethuar me polemika. Qendrat Islame në Amerikë që drejtohen kryesisht nga profesionistë e kanë të vështirë të njoftojnë për aktivitetet ndërftetare publikisht. Është edhe më e vështirë të ketë aktivitet ndërftetar në xhamitë e vendeve muslimane. Ne kemi shpresuar që ky libër do të inkurajonte një dialog të brendshëm musliman nëpër xhami për çështjen e dialogut ndërftetar që do të edukojë besimtarët për kuptimin, fushëveprimin dhe përdorimin bashkëkohor të dialogut modern ndërftetar sipas perspektivave islame. Ekziston një shqetësim që xhamitë do të përçahen nëse besimtarët nuk edukohen siç duhet në këtë fushë.

Së dyti, imamët shpesh hezitojnë të marrin pjesë në dialog ndërftetar. Disa imamë kanë idenë e gabuar se dialogu ndërftetar ka për qëllim të krijojë një fe qytetare. Udhëheqës të tjerë njohin rëndësinë e tij por i frikësohen reagimeve negative nga personat që shkojnë përditë në xhami duke shmangur në mënyrë të hapur pjesëmarrjen në dialog ndërftetar. Ata imamë të cilët hapur marrin pjesë në dialog përballen me akuza nga disa besimtar si: “shkuarja në ferr”, “ringjallja me hebrenjët dhe të krishterët në ditën e gjykimit”, dhe një pjesë e praktikuesve hezitojnë të falen pas imamëve të tillë. Mendojmë se ky libër do të inkurajojë trajnimin e imamëve për dialog të brendshëm dhe ndërftetar, për të kuptuar polemikat e tilla dhe pastaj për edukimin e besimtarëve për dialogun ndërftetar. Ekziston një nevojë po aq e madhe për kuptimin dhe mësimin e dialogut të brendshëm dhe ndërftetar në xhamia, ashtu siç ekziston nevoja për mësimin e Kuranit, Haditheve, Fikhut, dhe lëndëve të tjera në Islam.

Ne gjithashtu shpresojmë se ky libër do të mësohet si pjesë e programit mësimor të fundjavës për të rinjtë e shkollave. Rinia jonë është e ardhmja jonë; mënyra se si ne i trajnojmë ata dhe sesi i mësojmë ata do të përcaktojë suksesin e tyre dhe shërbimin tyre dhënë komunitetit musliman në të ardhmen, si dhe botës në përgjithësi. Për fat të keq, mësimi i feve të botës dhe të kuptuarit e dialogut ndërftetar rrallëherë po ndodhë madje edhe në shumë xhami në Amerikë.

Kurdo që ka dialog ndërftetar, jomuslimanët pyesin për kon-

ceptet e *dhimmi, xhizje, Dar al-Islam* si dhe zbatimet e *kufri, uali* dhe nëse të krishterët dhe hebrenjët do të hyjnë në *Xhennet* (Parajsë).

Këto tri të fundit ishin në botimin e parë; ne i kemi shtuar tri të parat në botimin e dytë. Më tej, ne i kemi shtuar katër shtojcat e fundit botimit të ri. Këto indekse do të ndihmojnë në organizimin e dialogut ndërfaqetor dhe zbatimit të suksesshëm të tij. Po ashtu, ne kemi redaktuar dhe kemi bërë ndryshimet e duhura në gjithë tekstin për të përmirësuar dhe për të bërë botimin e ri të kuptueshëm. Për t'i bërë muslimanët të vetëdijshëm për urgjencën e dialogut ndërfaqetor, ne i kemi disa grafika në parathënie për të demonstruar se si shihen muslimanët në botën tonë sot duke e bërë të qartë se nuk ekziston alternativë tjetër përveç se të bëhen pro-aktiv dhe të përfshihen në dialogun ndërfaqetor.

Falënderoj INMI për përpjekjet e tyre të vazhdueshme në promovimin e diturisë dhe dialogut ndërfaqetor dhe përkrahjen e nevojave arsimore të muslimanëve në Amerikë dhe në pjesën tjetër të botës. Të shpenzuarit në ngritjen e njohurive njerëzore dhe të kuptuarit njerëzor të çështjeve të vështira që çojnë në bashkëjetesën paqësore është bamirësia më e madhe në Islam që njeriu mund t'i japë krijimit të Zotit. Ju lutemi lexoni këtë libër me zemër dhe mendje të hapur. Na falni nëse ekziston ndonjë gabim i paqëllimtë dhe Zoti i Plotfuqishëm e di më së miri.

Muhammad Shafiq
Rexheb 20, 1451, 3 korrik 2010

HYRJE

QËLLIMI

KUR marrim parasysh historinë dhe mësimet e Islamit, shohim se Muslimanët kanë një trashëgimi të gjatë të jetuarit në lagje dhe shoqëri multi-fetare. Islami njih shumë fe dhe kërkon që muslimanët të respektojnë fetë e tjera. Në përgjithësi, muslimanët i janë përgjigjur pozitivisht kësaj thirrjeje, e cila është evidente në burimin e pasur historik të dialogut që reflekton komunikim të suksesshëm me të gjitha nivelet e shoqërisë. Ky libër është i projektuar për të udhëzuar muslimanët, të cilët janë të interesuar dhe/ose të përfshirë në ndërtimin e marrëdhënieve me hebrenjtë dhe të krishterët.¹ Siç shpjegon ky udhëzues, Kurani urdhëron muslimanët të respektojnë fetë e tjera dhe pasuesit e tyre. Profeti Muhammed (SAVS)* gjithmonë është përpjekur për pajtimin me fetë e tjera. Ai pikëlluhej me të krishterët kur persianët adhuroes të zjarrit mundën bizantinët e krishterë (Kuran 30:1-6).² Kur Profeti dhe muslimanët tjerë u shpërngulën në Medine, ai nënshkroi një pakt me fiset e saj hebreje për të jetuar së bashku në paqe. Muslimanët jo vetëm që kanë jetuar në paqe dhe kanë respektuar hebrenjtë dhe të krishterët, por kur muslimanët hynë në nën-kontinentin indian, ata u sollën në të njëjtën mënyrë ndaj hindusëve dhe budistëve.

Në librin e tij, *Islami*, Ismail R. al-Faruqi thekson se Traktati i Profetit me fiset hebreje të Medinës i njihte ato si një Umet

---

* (SAVS) – *Salallahu alejhi ve selam*. Paqja dhe mëshira e Allahut qofshin mbi të, thuhet: Kurdo që përmendet emri i Profetit Muhammed.

(një komunitet fetar), një term i përdorur në Kuran për muslimanët. I njëjti emërtim iu dha të krishterëve dhe, më vonë në nën-kontinent, hindusëve dhe budistëve. Si rezultat i kësaj, Islami garantoj që të drejtat themelore të çdo komuniteti fetar dhe liria fetare do të ishin të mbrojtura.³

Sikurse paraardhësit e tyre, ashtu edhe shumë muslimanë të sotëm janë të etur për të promovuar dialogun ndërftetar. Por, përta bërë këtë në mënyrë efektive, ata duhet të kuptojnë sfidat me të cilat ballafaqohen ata në lidhje me jomuslimanët.

Ndër këto janë zotërimi i terminologjive bashkëkohore dhe zbatimi i saktë i tyre, krijimi i institucioneve dhe strukturave për të lehtësuar marrëdhëniet e tilla, fuqizimi profesional i muslimanëve me njohuritë e nevojshme për të arritur tek komuniteti i tyre fetar, duke adresuar realitetet politike të dhunës dhe persekutimit në mënyrë efektive, dhe për të identifikuar metodat konstruktive dhe efektive të qasjes ndaj Islamit.

Një pjesë e muslimanëve ngrenë shqetësime rreth dialogut ndërftetar, siç është rreziku i përzierjes së mësimëve islame me mësimet e tjera fetare. Ata e shohin dialogun ndërftetar si një përpjekje për të krijuar një fe nëpërmjet bashkimit në parimet kryesore të të gjitha feve ose duke krijuar një fe qytetare me adhurim, rituale dhe lutje të përbashkëta. Ky shqetësim mund të mënjanohet vetëm përmes një kuptimi të përbashkët të madhështisë dhe të veçantisë së çdo feje, siç manifestohet përmes praktikës së lirë dhe të pastër të pasuesve të fesë së tyre dhe të respektimit të të gjitha feve të tjera. Kurani thekson këtë të vërtetë duke insistuar se bukuria në botë qëndron në pluralizmin e saj racor dhe fetar; përndryshe, Zoti nuk do ta krijonte atë të tillë (10:99⁴; 5:48⁵).

Pjesëmarrës të tjerë muslimanë ngatërrojnë dialogun ndërftetar me *davet* (thirrje në Islam). Dialogu ndërftetar nuk duhet konsideruar si një mundësi për të konvertuar të tjerët, sepse përdorimi i programeve të tilla në këtë mënyrë bën që pjesëmarrësit të marrin qëndrim mbrojtës dhe ka tendencë që t'i largojë ata krejtësisht nga dialogu. Dialogu i vërtetë ndërftetar qëndron mbi parimin qëndror që ai të mos përdoret për konvertim fetar. Përveç kësaj, një pjesë e muslimanëve konsiderojnë se ak-

tiviteti ndërftar është sinonim i ekumenizmit dhe kështu një përpjekje nga ana e shumicës së krishterë për të konvertuar të tjerët. Ajo që këta njerëz duhet të kuptojnë është se në leksikon e sotëm, aktiviteti ndërftar nënkupton një dialog midis feve të ndryshme.

Një çështje tjetër që pengon pjesëmarrjen e muslimanëve është besimi se një dialog i tillë nuk është më shumë se një debat polemizues midis teologëve të feve të ndryshme që filloi shekuj më parë në mes të teologëve muslimanë dhe të krishterë dhe vazhdoi deri në periudhën moderne, veçanërisht nën kolonializëm. Sidoqoftë, qëndrimet agresive dhe polemizuese nuk kanë të bëjnë asgjë me dialogun ndërftar.

Ky udhëzues është një iniciativë edukuese që kërkon të qartësojë këto dhe idetë e ngjashme të gabuara dhe ndihmon në përkufizimin dhe prezantimin e dialogut ndërftar në përdorimin e tij bashkëkohor në këtë kontekst, Dialogu ndërftar ushqen mirëkuptimin dhe ndërton ura për bashkëjetesë paqësore.

Pra, *Udhëzuesi ndërftar për muslimanët* ofron:

- Një udhëzues për të përgatitur si liderët ashtu edhe pjesëmarrësit për një marrëdhënie bashkëbiseduese me jomuslimanët.
- Një sqarim i dialogut si një formë e komunikimit që dallon nga debatet tipike logjike ose teologjike që përdoren si në mes të muslimanëve ashtu edhe në mes të muslimanëve dhe jomuslimanëve.
- Një mjet për të edukuar dhe për të qartësuar terminologjinë në mënyrë që të mund të shmangen idetë e gabuara në lidhje me grupet ndërftare.
- Një metodë për të përkujtuar muslimanët për *adab* (rregullat e mirësjelljes) dhe etikën e mospajtitimit bazuar në Kuran dhe në Sunnet në mënyrë që ata të mund të arrijnë formën më efikase të komunikimit.

Ekzistojnë edhe çështje lokale. Muslimanët që jetojnë në Perëndim janë të ndarë përsa i përket çështjes së pjesëmarrjes në dialogun ndërftar, madje deri në atë shkallë sa disa xhami

nuk pranojnë të zhvillojnë shura(konsultim reciprok) me ato xhami që janë të përfshira në dialogun ndërftetar. Në të vërtetë, disa imamë e konsiderojnë dialogun ndërftetar si bidat (risi jo-islame).

Se a është kjo pikëpamje e saktë apo a është i nevojshëm dialogu ndërftetar me të vërtetë nga Islami është një çështje që muslimanët duhet ta adresojnë në bisedat e tyre ndërftetare. Ne shpresojmë që duke eksploruar dialogun ndërftetar në një nivel të brendshëm islam së pari, komuniteti musliman, pasi të ketë qartësi për vetë fenë dhe besimet e veta, do të vazhdojë të zhvillojë besimin në vetvete dhe aftësitë e nevojshme për të marrë pjesë në mënyrë efektive në një dialog ndërftetar.

Në shumë konferenca të kohëve të fundit, dijetarët muslimanë kanë diskutuar nevojën për një udhëzues gjithëpërfshirës si ky.⁶ Dhe megjithatë, pavarësisht nga kjo nevojë e qartë, të cilën e kanë ndjerë edhe dijetarët dhe praktikuesit e dialogut ndërftetar, gjithçka që ekziston janë artikuj të ndryshëm të shkruar nga dijetarët muslimanë të angazhuar në këtë ndërmarrje. Në këta artikuj, ata paraqesin mendimet e tyre lidhur me atë se çfarë thotë Islami për marrëdhëniet në mes të muslimanëve dhe jo muslimanëve dhe tolerancën fetare (p.sh., Jamal Badawi, Muhammad Siddiqi, Sayyid M. Sayeed, Louay Safi, Ghulam Haider Aasi dhe Mohammed Abu-Nimer). Edhe pse janë shumë të çmuar, këta artikuj nuk e adresojnë dialogun ndërftetar për muslimanët në ndonjë mënyrë të plotë dhe sistematike.

Është e qartë se sot është e nevojshme një qasje e tillë gjithëpërfshirëse. Sulmet verbale mbi muslimanët dhe Islamin nga mediat perëndimore kanë ngatërruar shumë amerikanë dhe evropianë për natyrën paqësore të Islamit. Megjithatë, një armiqësi të tillë kundër muslimanëve nuk është një trend i kohëve të fundit. Historikisht, Islami mori stereotipin e “armikut tjetër,” një stereotip që u ngrit gjatë kryqëzatave dhe Rilindjes. Gjatë shekullit të nëntëmbëdhjetë, ai u zbatua përmes hijeve të holla të paragjykimit, të tilla si disiplina e re akademike e orientalizmit. Shekuj të ideve të shtrembëruara kanë ndikuar që perëndimorët të jenë dyshues dhe të kenë frikë Islamin dhe Muslimanët.

Pas Luftës së Dytë Botërore, ngritja e lëvizjeve çlirimtare kombëtare dhe luftërat antikolonialiste në kolonitë muslimane, veçanërisht në Palestinë dhe në vendet e tjera arabe, ka rezultuar me një imazh edhe më të frikshëm. Së shpejti, ky imazh i atribuhet gjithë muslimanëve, qofshin ata arab apo jo. Edhe pse luftërat e tilla kanë për qëllim në mënyrë të qartë arritjen e pavarësisë kombëtare, perëndimorët i perceptuan ato si akte të agresionit që ishin të drejtuara kundër tyre drejtpërdrejt. Revolucioni iranian është një rast i tillë.

Filmat e Hollivudit sigurojnë një indeks të dobishëm mbi stereotipat anti-muslimanë në perëndim. Shumë filma kanë përdorur si Lindjen e Mesme ashtu edhe Islamin për të krijuar një atmosferë ekzotike, të dhunshme. Për fat të keq, ata janë prodhuar kryesisht duke mos pasur njohuri për natyrën e vërtetë të aspekteve kulturore dhe fetare të Islamit. Në filmat e Hollivudit, Jezusi dhe Moisiu përdorin arsyen e përndritur për të shpëtuar shpirtrat e njerëzve; Muhammedi është portretizuar me një shpatë, duke promovuar konvertimin e detyruar ose vdekjen. Shkrimtarë popullor perëndimor të shekullit XIX kanë paraqitur Islamin si një produkt të Djallit dhe anti-Krishtit.

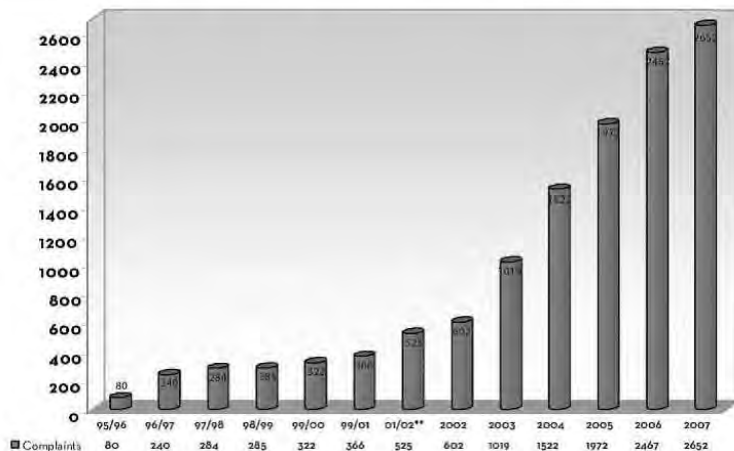
Kultura popullore nuk është burimi i vetëm që keqinterpreton Islamin. Aktualisht, një pjesë e klerit të krishterë predikojnë se Islami është një fe e Djallit dhe errësirës. Është kritikuar gjuha e tyre e pabazë dhe nxitëse. Si Laurie Goodstein, autor i veprës “Të parit e Islamit si Besim’i keq, Ungjillorët kërkojnë të konvertuarit,” thekson: “Gjuha e ashpër nga udhëheqësit fetarë si Franklin Graham, Jerry Falwell, Pat Robertson dhe Jerry Vines, ish-president i Konventës Jugore Baptiste, është qortuar njëlloj si nga muslimanët ashtu edhe nga grupe të krishtera.”⁷ Për fat të keq, fuqia e mendimit ekstremist fetar në Shtetet e Bashkuara ka qenë në rritje.

11 shtatori 2001 dhe pasojat e tij ngritën shumë pyetje rreth mesazhit të Islamit të paqes dhe forcuan stereotipat negativ të Islamit dhe Muslimanët që ekzistonin më parë. Sot, shumë muslimanë në Perëndim jetojnë në frikë. Në vitin 2004, Këshilli për Marrëdhëniet Amerikano-Islame (KMAI)⁸ ka përpunuar 1.522 raporte të incidenteve për shkeljen e të drejtave qytetare

kundër muslimanëve, në krahasim me 1019 raste në vitin 2003. Kjo përbën një rritje prej 49 për qind përsa u përket rasteve të raportuara të ngacmimit, dhunës dhe trajtimit diskriminues dhe shënon numrin më të madh të rasteve të tilla të raportuara ndonjëherë në KMAI në historinë e tij njëmbëdhjetëvjeçare. Përveç kësaj, KMAI ka pranuar 141 raporte për krime potencialisht të dhunshme të urrejtjes anti-muslimane, një rritje prej 52 për qind nga 93 raporte të marra në vitin 2003. Dhjetë shtete përbënin pothuajse 79 për qind e të gjitha incidenteve të raportuara tek KMAI në vitin 2004: Kalifornia (20,17%), Nju Jorku (10,11%), Arizona (9,26%), Virgjinia (7,16%), Teksasi (6,83%), Florida (6,77%), Ohajo (5,32%), Merilendi (5,26%), Nju Xhersi (4,53%) dhe Illinois (2.96%).

Edhe nëntë vjet pas sulmeve të kryera kundër Shteteve të Bashkuara në vitin 2001, imazhi negativ i muslimanëve në Amerikë është në rritje. Grafiku i mëposhtëm I KMAI është një paralajmërim në lidhje me shkeljet e të drejtave qytetare në rritje që muslimanët janë duke i raportuar në Shtetet e Bashkuara. Muslimanët duhet të veprojnë me shpejtësi duke marrë hapa pozitiv për të luftuar urrejtje në rritje kundër tyre.⁹

Graph 1. Total Number of Civil Rights Complaints by Year

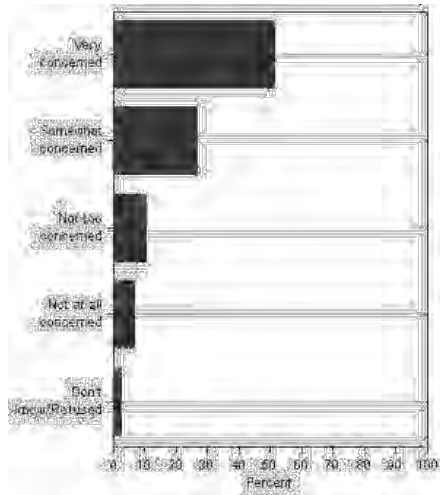
Amerikanët, gjithashtu, konsiderojnë që muslimanët përballen me më shumë diskriminim brenda SHBA-ve sesa grupet e tjera të mëdha fetare sipas sondazhit të PEW të vitit 2009. Gati gjashtë në dhjetë persona të rritur (58%) thonë se Muslimanët i nënshtrohen një diskriminimi të madh, shumë më tepër se të themi të njëjtën gjë për hebrenjtë, të krishterët ungjillorë, ateistët apo mormonët. Në të vërtetë, të gjitha grupet për të cilat është pyetur, vetëm homoseksualët dhe lezbiket konsiderohen se përballen me më shumë diskriminim se muslimanët, me gati dy të tretat (64%) e publikut që thonë se ekziston një diskriminimi madh ndaj homoseksualëve. Grafiku i sondazhit të PEW është i rëndësishëm për të kuptuar se si perceptohen muslimanët në Amerikë në krahasim me të tjerët:

<i>Compared with your religion, is...</i>	Very/ Somewhat	Very/ Somewhat	<u>DK</u>
	<u>Similar</u>	<u>Different</u>	
	%	%	%
Protestantism	44	38	18
Catholicism	43	49	8
Judaism	35	47	18
Mormonism	21	59	20
Islam	17	65	19
Buddhism	15	60	25
Hinduism	12	57	32

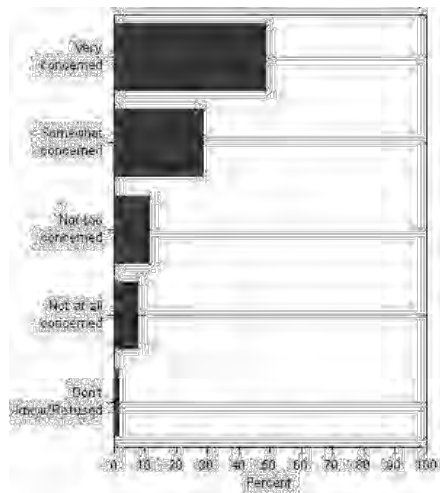
Based on respondents who are not affiliated with the religion in question. Those without a religious affiliation asked whether each is similar to or different from their own beliefs rather than their own religion.

Rezultatet më poshtë për pyetjen, “Sa jeni të shqetësuar, nëse jeni sadopak, në lidhje me ngritjen e ekstremizmit islamik në SHBA (Shtetet e Bashkuara të Amerikës)?” në mënyrë të qartë tregon ndjenjën në mesin e amerikanëve rreth muslimanëve madje edhe në Shtetet e Bashkuara të Amerikës.

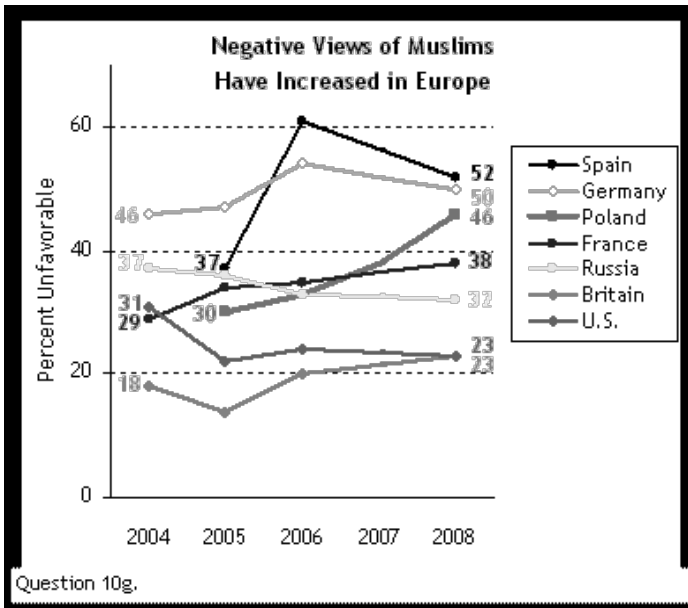

Në krahasim me rezultatet ndaj një pyetje të ngjashme, “Sa jeni të shqetësuar, nëse jeni sadopak, në lidhje me ngritjen e ekstremizmit islamik nëpër botë këto ditë?” Gjetjet demonstrojnë që ata të cilët morën pjesë në studim nuk mund të bënin dallimin në mes të një ngritje të mundshme të ekstremizmit islam në Shtetet e Bashkuara të Amerikës dhe pjesës tjetër të botës.¹⁰

Imazhi musliman është më alarmues në Evropë në krahasim me SHBA-të. Një studim që ishte bërë nga qendra kërkimore Pew Global në vitin 2008 zbuloi pikëpamjet e mëposhtme të pafavorshme për muslimanët në vende të ndryshme evropiane:

Mediat vazhdojnë të përqendrohen në grupet e ashtuquajtura ekstremiste “muslimane” dhe jo në komunitetet pozitive, paqësore islame. Ky mbulim selektiv përfshin përdorimin e fotografive të grave që bartin hixhabin në kopertinat e revistave kryesore si *Newsweek* edhe pse harta dhe statistikat e artikullit përfshijnë statistika të grupeve etnike apo laike terroriste që nuk kishin lidhje me Islamin.¹¹ Madje edhe jeta e përditshme e muslimanëve është prekur.¹² Hyrja apo puna në zonat e sigurisë është bërë e vështirë dhe muslimanët vëzhgohen me kujdeskur bëjnë pazar, kur dretojnë makinat dhe kur janë duke ecur.

Si mundën muslimanët të tejkalojnë një paragjykim të tillë? Muslimanët duhet të mos bien në dëshpërim pasi të shikojnë këta grafikë dhe imazhe; megjithatë, ne duhet t’i marrim ato seriozisht.

Sipas mendimit tonë, angazhimi qytetar dhe dialogu ndërftetar janë dy metodat bashkëkohore që, kur përdoren siç duhet, mund të ndryshojnë perceptimet negative të njerëzve, të ndërtojnë marrëdhënie të mira dhe të fitojnë simpatitë. Muslimanët duhet të vënë energjitë dhe burimet e tyre në ndërtimin e urave dhe të largojnë idetë e gabuara për të siguruar një perceptim pozitiv për Islamin dhe muslimanët.¹³

Ky udhëzues u mundëson muslimanëve të arrijnë tek jomuslimanët për të larguar keqkuptime të tilla. Ai mbështet komunitetin musliman duke shfrytëzuar metoda paqësore islame ndaj dialogut ndërftetar dhe duke ndërtuar hapësirën dhe platformën e nevojshme për shkëmbim të suksesshëm. Ai e bën këtë me bindjen e fortë se një shkëmbim i tillë, larg nga dobësimi i besimit tonë, në të vërtetë e forcon atë.

Kapitulli i hulumton pse ky udhëzues është i nevojshëm dhe u përgjigjet dy kundërshtimeve që kanë një pjesë e muslimanëve për dialogun ndërftetar. Së pari, ai adreson kundërshtimin e tyre ndaj ekumenizmit, duke e përkufizuar këtë term në mënyrë të qartë dhe duke shpjeguar historinë e tij. Ai pastaj trajton etjen e tyre lidhur me dialogun ndërftetar duke qartësuar të dhënat historike që çuan në ngritjen e dialogut modern ndërftetar.

Kapitulli II merret me kufijtë dhe shtrirjen e këtij dialogu, si dhe atmosferën dhe mjetet e nevojshme për suksesin e tij.

Kapitujt III dhe IV kanë tri qëllime. Së pari, ato merren me çështje të tjera të ngritura nga ata muslimanë që e kundërshtojnë punën ndërftetare. Së dyti, ata përkujtojnë muslimanët se si Islami filloi me pluralizmin, se si muslimanët lulëzuan kur praktikuan pluralizmin, dhe se si ata krijuan një qytetërim të ri të bazuar në bashkëveprimin e lirë të muslimanëve dhe jomuslimanëve. Ato tregojnë në hollësi rrethanat që bënë të lulëzojnë shkencën dhe teknologjinë, si dhe artet dhe arkitekturën dhe kjo krijoi një civilizim të shënuar nga dinjteti njerëzor dhe mungesa e shqetësimit të racës dhe ngjyrës së njeriut. Qëllimi i tretë është të largojë idenë e gabuar se Islami është një fe përjashtuese. Prandaj, Kapitulli IV merret me disa ajete Kuranore që duket se thonë të kundërtën.

Kapitulli V paraqet disa shembuj të shoqërisë pluraliste që u ngrit gjatë epokës së artë të botës Islamike, një shoqëri e inkurajuar nga Islami dhe në të cilën njerëzit e të gjitha besimeve përparuan. Ai gjithashtu shpjegon se si duhet bërë dialogu ndër-fetar dhe si të edukohet publiku për bashkëjetesë paqësore në një shoqëri pluraliste fetare. Pos kësaj, ai merret me disa programe model për të ndihmuar partnerët tanë ndërfetar në hartimin e iniciativave të suksesshme të dialogut ndërfetar. Ne kemi mbledhur modele të aktiviteteve ndërfetare nga disa qytete dhe i kemi bashkuar ato për të mirën e të gjithëve.

Ne shpresojmë se një qasje e tillë gjithëpërfshirëse do ta bëjë këtë udhëzues vërtet të dobishëm si për muslimanët dhe jomuslimanët, ashtu që të gjitha palët të mund të bashkohen për të ndërtuar ura të mirëkuptimit.

KAPITULLI I DIALOGU I BRENDSHËM DHE NDËRFETAR

PËRKUFIZIMI I DIALOGUT NDËRFETAR

Fjala dialog rrjedh nga fjala dia (përtej, përmes) dhe fjala logos (bisedë, fjalë). Fjalori i Uebster e përkufizon thjeshtë dialogun si bisedë në mes të dy ose më shumë njerëzve. Në Kuran, fjala më e afërt për dialog është *yuhawir* (18:34; 18:37; 58:1), që nënkupton një bisedë në mes të dy individëve apo grupeve të njerëzve. Për shembull: “Shoku i tij i tha, duke biseduar me të *yuhawiru* [argument, bisedë]: “A e mohon ti Atë, i Cili të ka krijuar nga dheu...” (18:37).¹

Më përgjithësisht, në traditën islame, biseda në mes të individëve, grupeve dhe religjioneve shihet si e një rëndësie kryesore për një jetë më të mirë. Profeti nuk hezitonte t’i dëgjonte të tjerët, qofshin ata idhujtarë, Ithtarë të Librit (hebrenjë dhe të krishterë), apo vëlla muslimanë. Më vonë, do të analizojmë bashkëbisedimet e tij me axhën e tij Abutalib, Utbah ibn Rabl’ah (një lider fisnor Kurejshit i cili kërkoj pajtim), dhe një delegacion i krishterë nga Naxhrani.

Në të kuptuarit e tij ndërfetar, dialogu reflekton këtë kuptim islam të një bisede ndërmjet individëve dhe/ose grupeve. Qëllimi i dialogut nuk është të eliminojë dallimet në mendime dhe bindje, por për të arritur mirëkuptim dhe pranimin e këtyre dallimeve. Dialogu nuk ka të bëjë me përpjekjen për të mundur apo për të heshtur të tjerët, por ka të bëjë me të mësuarit, të kuptuarit dhe rritjen e njohurisë së njeriut për to.

Profeti ka thënë, “Shpirtrat janë si trupa të rekrutuar. Ata që njohin njëri-tjetrin do të zhvillojnë mirëkuptim të ndërsjellë dhe ata qëjanëtë huaj për njëri-tjetrin ka gjasa të kundërshtohen.”² Ky hadith e bën dialogun e brendshëm-fetar dhe ndërftetar një domosdoshmëri për të fituar një mirëkuptim më të mirë dhe për të ndërtuar ura në mes të komuniteteve të ndryshme. Shumë hadithe që gjinden në “Librin e Pajtitimit” të Buhariut nxjerrin po ashtu këtë në pah.

Qëllimet e dialogut janë të luftojnë kundër kushtëzimit negativ dhe fanatizmit dhe për t’i hapur derën të dëgjuarit, komunikimit dhe respektimit.³ Siç thekson Jaco Cilliers, një praktikues i dialogut ndërftetar: “Angazhimi në dialogun ndërftetar nuk nënkupton në asnjë mënyrë minimin e besimit ose traditës fetare të njeriut. Në të vërtetë, dialogu ndërftetar është konstruktiv vetëm kur njerëzit mbështeten në mënyrë të vendosur në traditat e tyre fetare dhe përmes atij procesi fitojnë një gatishmëri për të dëgjuar dhe respektuar besimet e feve të tjera.”⁴

Dialogu ndërftetar do të thotë mbajtja fort për besimin e dikujt duke u përpjekur njëkohësisht për të kuptuar besimin e një personi tjetër. Ai kërkon ndershmëri dhe respekt nga ata që marrin pjesë në të, në mënyrë që të dy individët të mund të paraqesin fenë e tyre sinqerisht. Uniformiteti dhe marrëveshja nuk janë qëllimet; më tepër, janë bashkëpunimi dhe kombinimi i forcave tona të ndryshme për të mirën e njerëzimit.

Përtej refuzimit të gjuhës së urreyer, dialogu ndërftetar do të thotë përdorim i metodave të respektueshme për të rritur mirëkuptimin e ndërsjellë mes njerëzve fetarë.

Konsideroni si në vijim: Si do të ishte në qoftë se njerëzit e feve të ndryshme do të trajtonin njëri-tjetrin me përbuzje në vend se ta trajtonin me respekt dhe mirëkuptim?

Asnjë komunitet nuk mund të përparojë me një mentalitet të tillë dhe asnjë vend nuk mund të përparojë dhe të mbetet i qetë në qoftë se strehon urrejtje fetare dhe fanatizëm. Kurani urdhëron muslimanët të respektojnë fetë e tjera dhe të jenë të sjellshëm për pasuesit e tyre: “Nuk do të ketë shtrëngim në çështjet e besimit ...” (2:256).⁵

Në veprën e tij *Dialogu nga këndvështrimi islam*, Abbas al-Jirari shpjegon konceptin islam që qëndron pas dialogut:

Dialogu, i realizuar mbi këtë bazë islame, është mënyra ideale për të arritur të vërtetën. Megjithatë, kur reflektojmë – në dritën e asaj që ofron - në gjendjen e tanishme të jetës dhe njerëzimit, ne jemi të shtyrë të vijmë në përfundimin se është e nevojshme të vendoset mirëkuptim, fuqi, bashkëpunim dhe të ngushtohet hendeku (që rrjedh nga dallimet) midis njerëzve.⁶

Siç u diskutua më sipër, dialogu ndërjetar nuk kërkon të krijojë një fe të re ose të braktis bazat e Islamit; më tepër, ai përpiqet të krijojë një atmosferë paqësore për bashkëjetesë. Imamët do të mund të ishin mësues –udhëzues në këtë rrugë të dialogut –si për dialogun e brendshëm-musliman ashtu edhe për dialogun ndërjetar. Pjesëmarrja jonë në dialogun ndërjetar do të ofrojë kornizën për ne për të:

- Ri-mësuar artin e të dëgjuarit të njëri-tjetrit
- Kuptuar ngjashmëritë dhe dallimet tona përmes diskutimeve teologjike dhe filozofike në një nivel intelektual
- Vlerësuar spiritualitetin e njerëzve të tjerë duke mësuar për religjione të ndryshme përmes shkrimeve të shenjta, historive dhe tregimeve
- Punuar së bashku në projekte të përbashkëta në nivele të shumëfishta për të sjellë drejtësi më të madhe, ndihma humanitare dhe paqe për shoqërinë, dhe
- Vepruar në një atmosferë paqësore në mënyrë që programet e bamirësisë dhe të shërbimit ndaj njerëzve të mund të sigurohen për të gjithë, pavarësisht nga feja.

NJË HISTORI E SHKURTËR E DIALOGUT MODERN NDËRFETAR NË PERËNDIM

Është e rëndësishme të kuptohet konteksti historik dhe shfaqja e dialogut modern ndërjetar. Duke u zgjeruar nga ndërveprimi spontan apo i rastësishëm, dialogu tani përfshin diskutimet e

formalizuara me të cilat ne jemi familjarizuar sot. Deri në fund të shekullit të nëntëmbëdhjetë, as të krishterët as muslimanët nuk kishin zhvilluar një kornizë formale për dialog ndërftetar. Edhe pse Kurani 29:46 përmend diskutimet ndërftetare teologjike dhe debate ndër-islame (jadal), ai nuk mishëronte përkufizimin e vërtetë të dialogut. Siç do të tregojmë në kapitullin III, *jadal* në fakt i referohet një debati të projektuar për të bindur tjetrin për të pranuar vetë të vërtetën e dikujt nëpërmjet bisedës logjike dhe teologjike. Përveç kësaj, *jadal* bënte përpjekje për të vënë në dukje tjetrit rrugën apo interpretimet e gabuara (sipas mendimit të tij). Dialogu modern ndërftetar shmang një objektiv të tillë agresiv dhe përqendrohet në zhvillimin e një kuptimi të vërtetë të fesë së vet duke e krahasuar atë me një tjetër.

Dialogu ndërftetar, si një lëvizje bashkëkohore, mund të ndiqet prapa në kohë deri në vendimin e disa kishave për të zgjeruar bashkëpunimin dhe për të ndërtuar marrëdhënie me jo të krishterët. Kjo nismë erdhi nga nevoja e misionarëve të krishterë për t'iu përshtatur kushteve të punës jashtë shtetit. Pasi që lëvizjet për pavarësi kombëtare të botës së tretë u vështirësuan atyre kryerjen e aktiviteteve të tyre tradicionale, ata u përpoqën të mbajnë veten të rëndësishëm duke iu bashkuar rrjedhës qendrore të shoqërisë duke punuar me udhëheqësit e feve të tjera dhe duke treguar se Krishterimi nuk ishte i huaj. Konferenca e parë botërore e misionarëve, e mbajtur në Edinburg në 1910, tentoi të përcaktojë mënyrën se si të krishterët mund të punonin me jo të krishterët pa shkelur besimin e tyre. Kjo ngjarje u pasua nga dy konferenca të mëvonshme ndërkombëtar të misionarëve në Jerusalem (1928) dhe Tambaram, në Indi (1938). Pas gjithë kësaj që është thënë dhe bërë, të krishterët mbetën të përçarë mbi qasjen e tyre ndaj feve të tjera.

Gjendja e punës së misionarëve të krishterë u përkeqësua pas Luftës së Dytë Botërore. Në vitin 1948, kishat e interesuara për të përmbysur këtë situatë të përkeqësuar formuan Këshillin Botëror të Kishave (KBK) në Amsterdam. Si Këshilli Ndërkombëtar Misionar (KNM), ashtu edhe KBK-ja diskutuan për mënyrën se si të krishterët mund të punojnë me jo të krishterët

për të mirën e njerëzimit. KBK-ja mbajti konferenca në Nju Delhi (1961) dhe Kandy, Shri Lanka (1967) për të miratuar një strategji më efektive.⁷ Në të njëjtën kohë, Papa Gjoni XXIII mblodhi Këshillin e Dytë të Vatikanit (1962). I njohur gjerësisht si “Vatikanit II,” këshilli shtyri përpara Kishën Katolike të Romës drejt dialogut ndërjetar.⁸

Një dokument kyç, *Nostra Aetate*, përcaktoi lidhjen e saj me fetë jo të krishtera. Ky depërtim i madh në dialogun ndërjetar shpejt krijoi iniciativa të rëndësishme në favor të ekumenizmit (unitetit të brendshëm të krishterë) dhe të marrëdhënieve ndërjetare. Kisha Katolike e Romës pranoi se Fryma e Shenjtë është aktive në të gjitha kishat e krishtera, madje edhe në qoftë se ata janë protestant apo ortodoks të lindjes. Vatikanit II bëri presion se uniteti i krishterë në terren nuk do të pengonte asnjë besim nga ruajtja e paprekur e traditës së vet. Kështu filloi historia moderne e përfshirjes së krishterë në dialogun ndërjetar.

Një hap i rëndësishëm i marrë nga *Nostra Aetate* ishte zgjerimi i konceptit të shpalljes, të veprimit të Fjalës, të Vërtetës dhe Vullnetit të Zotit ndaj gjithë krijimit:

Etërit e Kishës me të drejtë kanë parë në fetë e ndryshme si të thuasht aq shumë reflektime të një të vërtete, “Farërat e Fjalës,”⁹ që dëshmojnë se, edhe pse rrugët e marra mund të jenë të ndryshme, ekziston vetëm një qëllim i vetëm të cilit i drejtohet aspirata më e thellë e shpirtit njerëzor siç shprehet në kërkimin e saj për Zotin dhe gjithashtu në kërkimin e saj, përmes prirjes së saj drejt Zotit, për dimensionin e plotë të njerëzimit të tij, ose me fjalë të tjera për kuptimin e plotë të jetës njerëzore.¹⁰

Edhe pse ky koncept ishte i njohur në shkrimet e hershme të krishtera, kjo deklaratë publike nxiti shpresën në rritje për dialog me hebrenjtë, me të cilët tani të krishterët thane se ndajnë “trashëgimi shpirtërore.” Për më tepër, kjo inkurajoi dialogun me muslimanët, mbi të cilët Kisha Katolike e Romës “shikon me respekt”, sepse muslimanët adhurojnë një Zot; nderojnë Ibrahimin, Merjemen dhe Jezusin, dhe të gjithë profetët. Ishin përmendur me mirënjohje edhe fetë e tjera botërore si një mënyrë për t’iu afuar të Njëtit, të cilin të krishterët e quajnë “Zot”. Hinduizmi u përshkrua si

një fe “përmes së cilës burrat [dhe gratë] mendojnë për misterin hyjnor”, dhe për Budizmin si fe “që pranon pamjaftueshmërinë radikale të kësaj bote të ndryshueshme”.¹¹ Ky ishte një hap i madh përpara për Kishën Katolike të Romës dhe Krishterimin në përgjithësi.

Bazuar në këtë vizion më të gjerë të shpalljes së Zotit, Nostra Aetate u bëri thirrje katolikëve të hyjnë në diskutime dhe bashkëpunime me jo-katolikë me maturi dhe ndihmë. Ajo u bëri thirrje të krishterëve, ndërsa janë dëshmitarë të besimit dhe mënyrën së tyre të jetës, të pranojnë, ruajnë dhe të inkurajojnë të vërtetat shpirtërore dhe morale që gjenden në mesin e jo të krishterëve në kuadër të jetës së tyre shoqërore dhe kulturës së tyre. Të trimëruar nga këto fjalë bujare, shumë kisha katolike hynë në dialog ndërftetar, veçanërisht me Islamin. Gjithashtu, shumë kisha bënë përpjekje për të krijuar një mjedis harmonie për misionarët e tyre që punojnë jashtë vendit, duke i përshtatur detyrat e tyre me mjedisin në ndryshim dhe duke inkurajuar komunikim më të mirë, më shumë respekt për fetë tjera dhe ndërtimin e paqes. Me fjalë të tjera, ata kërkuan që të punojnë në drejtim të interesave të përbashkëta duke respektuar fenë e tyre.

Muslimanët do të mund të bënin të njëjtën gjë me anë të ri-mësimit të procesit të bashkëbisedimit të ngulitur në historinë islame deri tek Ademi. Dialogu nuk është i huaj për Islamin, sepse Kurani është libër i Dialogut midis Allahut (XH.SH)* (Zotit) dhe krijimit të tij, duke filluar me engjëjt pas krijimit të Ademit dhe pastaj me profetët:

Kur Zoti yt u tha engjëjve: “Unë do të krijoj një mëkëmbës në tokë”. Ata thanë: “A do të vësh atje dikë që do të bëjë çrregullime e do të derdhë gjak në të, ndërkohë që Ne të madhërojmë, të lavdërojmë dhe të lartësojmë ashtu si të takon Ty?!” Ai tha: “Unë di atë që ju nuk e dini”. (2:30)

Allahu ia mësoi Ademit emrat e çdo gjëje, pastaj ua paraqiti ato engjëjve dhe u tha: “Më tregoni emrat e tyre, nëse ajo që thoni është e vërtetë!” (2:31)

* (xh.sh) – *Subhanahu ue Teala*: Qoftë i lavdëruar ai dhe qoftë e pranuar Përsosmëria e Tij. Thoshte kur përmendte Zotin.

Ai tha: "O Adem, ua trego atyre emrat e tyre!" Kur ai ua tregoi emrat e tyre, Allahu tha: "A nuk ju kam thënë se Unë i di fshehtësitë e qiellit e të Tokës dhe Unë e di çfarë ju tregoni haptazi dhe çfarë fshihni?!" (2:33)

Kur Ibrahim i tha: "O Zoti im! Tregomë si i ngjall të vdekurit!" - Zoti i tha: "A nuk beson?" - "Besoj" - iu përgjigj Ibrahim, "por dëshiroj të më qetësohet zemra." Allahu i tha: "Merr katër zogj dhe copëtoji. Shpërndaj në çdo kodër nga një copë prej tyre pastaj thirrri! Ata do të të vijnë me të shpejtë. Dhe ta dish se Allahu është i Plotfuqishëm dhe i Urtë." (2:260)

Edhe pse shumë publikime nga dijetarët muslimanë kanë adresuar statusin e "tjetrit" në Islam, institucionet fetare muslimane do të tregojnë mençuri për të rimarrë këtë formë bashkëbiseduese të komunikimit në mënyrë që ata të mund të analizojnë në mënyrë efektive hendekun e tanishëm që po zgjerohet midis muslimanëve vetë dhe muslimanëve dhe besimeve të tjera në dritën e Sheriatit. Shumë institucione muslimane (d.m.th. Al-Azhar, Organizata e Këshillit Islamik [OKI], këshillat e ndryshme për fetva në Arabinë Saudite dhe kështu me radhë) mund të udhëheqin nisma të tilla dhe të zgjerojnë rrugën për dialog ndërjetar dhe të brendshëm në mes të muslimanëve. Dialogu nuk mund t'iu lihet vetëm dijetarëve.

Kjo nevojë për aftësi në dialog është bërë më urgjente që nga 9/11, sepse muslimanët në Perëndim janë përballur me një provë të tmerrshme. Shumë muslimanë, sidomos arabët, janë arrestuar, janë burgosur, janë marrë në pyetje dhe janë poshtëruar. Në përgjigje të drejtpërdrejtë, grupet e krishtera dhe hebrenje tashmë aktive në dialogun ndërjetar u shtrinë dorën vëllezërve dhe motrave të tyre muslimane. Muslimanët nga e gjithë bota u shprehën ngushëllimet e tyre amerikanëve me fjalë të përzemërta që përkujtonin metodën e Profetit të mësimin përmes adabit dhe dhembshurisë. Nga ana tjetër, shumë muslimanë ri-konfirmuan besimin e tyre në Islam. Si rezultat i 9/11, shumë muslimanë e kuptuan nevojën për dialog me individët dhe institucionet perëndimore në mënyrë që të shprehin dhe të ndajnë me ta pikëllimin që pasoi duke u ndjerë të sigurt në fenë e tyre.

Para 9/11, disa grupe muslimane në Shtetet e Bashkuara të Amerikës ishin pjesëmarrëse aktive ndërftetare. Komuniteti musliman i Roçesterit, në Nju Jork, ishte një nga këto pak grupe. Duke nxjerrë forcë nga marrëdhëniet e tij të mira me fqinjët e tij të krishterë dhe hebrenjë, ky komunitet musliman i mbrojti me sukses muslimanët e kësaj zone nga diskriminimi.¹² Në fillim, një pjesë e muslimanëve në këtë zonë ishin të dyshimtë. Megjithatë, jo shumë kohë pas 9/11, çdo musliman përshëndeti punën e muslimanëve të Roçester-it në ndërtimin e urave dhe mbrojtjen e komunitetit musliman. Kështu të inkurajuar, imamët nga Nju Jorku perëndimor u takuan për të diskutuar rëndësinë e dialogut ndërftetar. Në të vërtetë, shumë prej tyre pranuan se këto qendra islame dhe xhamitë që kishin qenë anëtarë aktivë të këtij dialogu para 9/11 u shpërblyen më pas me mbështetjen e jomuslimanëve.¹³

Imamët reagues në këtë mënyrë për shkak se, si dijetarë muslimanë, ata janë përgjegjës për udhëzimin e muslimanëve. Ky udhëzues synon të jetë në shërbim të Islamit dhe muslimanëve duke ngritur vlerën e dialogut ndërftetar në Perëndim dhe argumentimin e tij me Kuran dhe Sunnet. Prandaj, ai përqendrohet në ofrimin e burimeve për riedukimin e bazuar në *adab*, etikën e mospajtimit dhe artin e të dëgjuarit. Udhëheqësit e komunitetit që përdorin këtë udhëzues munden gjithashtu të kështillojnë muslimanët për të drejtat dhe detyrat që vijnë me të jetuarit në Perëndim. Ky udhëzues me siguri do të mbështesë dhe do të kontribuojë në zhvillimin e një jurisprudence islame për muslimanët që jetojnë si komunitete pakicë në Perëndim.

PSE NJË PJESË E MUSLIMANËVE E KUNDËRSHTOJNË DIALOGUN NDËRFETAR

Dialogu ndërftetar është një metodë e komunikimi midis njerëzve, një ndërmarrje që respekton dallimet e "tjetrit". Kjo mundëson dëgjimin e vërtetë në një mjedis të sigurt dhe ofron mundësi që të rritet vetë-ndërgjegjësimi i çdo pjesëmarrësi.¹⁴

Por edhe pse ajo është një element kyç i besimit dhe traditës islame, një pjesë e muslimanëve në Perëndim dhe gjetiu vazhdojnë ta kundërshtojnë atë.

Merrni në konsideratë incidentin e mëposhtëm. Një herë një burrë musliman në një xhami u dëgjua duke thirrur se dialogu ndërjetar është *kufër* (mosbesim) dhe se ata muslimanë që morën pjesë në të janë duke vepruar si *kufarë* (mosbesimtarë). Zëri i tij ishte plot me urrejtje dhe mosmiratim. Çdo njeri kaloi pranë tij në heshtje, duke parë se atmosfera nuk ishte e favorshme për bisedë. Por një ditë, imami e pyeti se pse ai e kundërshtonte kaq ashpër këtë aktivitet. Gjatë diskutimit në vijim u zbuluan idetë e gabuara të paraqitura më poshtë:

- Dialogu ndërjetar është pjesë e ekumenizmit dhe ekumenizmi është i krishterë.
- Qëllimi themelor është të krijojë një fe për të gjithë.
- Të thuhet: “Besimi yt është imi dhe nuk ekziston asnjë dallim” është e ndaluar.
- Dialogu ndërjetar angazhohet për krijimin e një adhurimi të ri, të përzier dhe të holluar të shërbimeve të përbashkëta të adhurimit për të gjithë dhe se pjesëmarrësit muslimanë ishin të përfshirë tashmë në këto shërbime adhurimi.

Kundërshtarët përdorin gjithashtu edhe disa vargje Kurano-re për të mbështetur argumentin e tyre. Megjithatë, ata i marrin kuptimet jashtë kontekstit. Pasi që iu mungon një edukim i avancuar dhe i shëndoshë islam, si dhe një kuptim i plotë islam, një pjesë e muslimanëve mund të mbështesin një qëndrim absolutist ndaj tekstit dhe të “tjerëve”. Për dallim, Kurani dhe hadithet mbështesin dialogun në mes të grupeve të ndryshme, si brenda komunitetit musliman ashtu edhe në mes të komuniteteve muslimane dhe jomuslimane. Muslimanët që kundërshtojnë dialogun ndërjetar zakonisht citojnë vargun e mëposhtëm:

Sepse, as hebrenjët, as të krishterët nuk do të jenë kurrë të kënaqur me ty, derisa të pranosh besimin e tyre. Thuaju: “Vetëm udhërrëfimi i Allahut është i drejtë!” E, në qoftë se pas diturisë që të ka zbritur, ti

ndjek dëshirën e atyre, atëherë askush nuk do të të ndihmonte apo mbronte nga dënimi i Allahut. (2:120)

Derisa një pjesë e muslimanëve e kuptojnë që ky ajet dënon çfarëdo dialogu me hebrenjët ose të krishterët, një qasje shken-core, historike zbulon se ai në të vërtetë i referohet polemikës që shpërtheu pasi që Allahu i tha Profetit të ndryshojëkiblen (drejtimin e faljes) nga Jerusalemi drejt Qabesë. Hebrenjët ishin të pakënaqur me këtë vendim. Profeti bëri gjithçka munda për të shpjeguar qëndrimin e tij për këtë zhvillim të ri dhe për të mbajtur raporte të mira me ta. Brenda këtij konteksti Allahu i tha atij që hebrenjët dhe të krishterët e asaj kohe nuk do të ishin të kënaqur me të derisa ai të pasonte mësimin e tyre në lidhje me centralitetin e Jerusalemit. Ajeti nuk kërkonte nga ai që të prishte raportet me hebrenjët dhe të krishterët, por vetëm e informoi atë që kënaqësia e përgjithshme ishte e pamundur.¹⁵

Vini re se një pjesë e muslimanëve japin për këtë ajet një interpretim alternativ, absolutist, duke pretenduar se muslimanët nuk duhet të jenë të kënaqur me jomuslimanët – qofshin ata hebrenjë, të krishterë apo të tjerë - deri sa ata të mos konvertohen në Islam. Sipas kësaj linje të menduarit, po të mësonte një i krishterë në Nju Jork për shembull, Kuranin dhe të fliste mire për Islamin, duke e paraqitur atë në mënyrë të drejtë, kjo nuk do të ishte as këtu apo atje, për një person të tillë muslimanët do të deklaronin kënaqësinë e tyre vetëm nëse ai do të konvertohej; mbase edhe duke zgjedhur të ndalonin të flisnin me të pas një kohe. Një pjesë e muslimanëve përdorin ajete të tjera të Kuranit për të mbështetur dënimin e dialogut ndërftetar. Ata pretendojnë se ajeti në vijim gjithashtu dënon dialogun ndërftetar:

“Allahu është Ai që e ka çuar të Dërguarin e Vet me udhërrëfimin dhe fenë e së Vërtetës, për ta ngritur atë më lart se të gjitha fetë, edhe nëse nuk e pëlqejnë idhujtarët”. (61:9).

Duke analizuar këtë ajet brenda një konteksti më të gjerë islam, ne kuptojmë se, së pari, Islami është mesazhi i së vërtetës dhe që muslimanët duhet të bëjnë më të mirën e tyre për të përhapur atë. Së dyti, ka njerëz që i rezistojnë gjithmonë të vërtetës kur ajo sillet

në komunitetin e tyre. Dhe së treti, Muslimanët duhet të jenë të gatshëm të përballen me pasojat që pasojnë dhe të gjejnë mënyra pozitive për t'u marrë me ta. Siç e dimë, e vërteta nuk mund të përhapet në mes të armiqësisë, por vetëm me sjelljen e duhur dhe me durim. Njeriu duhet të bëjë më të mirën për të krijuar një mjedis paqësor të mirëbesimit. Profeti na dha një model të tillë kur ai nënshkroi Traktatin e hudaybiyyah me kundërshtarët e tij nga Meka, pikërisht me ata që e kishin dëbuar atë dhe familjen e tij nga Meka. Ai mund të shihte se ky traktat do të sillte paqen dhe që duke e nënshkruar atë, muslimanët do të ishin në gjendje të lëvizin lirshëm në një ambient paqësor dhe të përhapin Islamin. Ky ajet kërkon që muslimanët të ndërtojnë marrëdhënie të mira me të tjerët. Ajetet e tjera të ndjeshme ndaj keqinterpretimit janë:

Ju jeni populli më i mirë i dalë për njerëzimin: (sepse) ju urdhëroni që të bëhen vepra të mira, i ndaloni të këqijat dhe besoni Allahun. Sikur ithtarët e Librit të besonin, do të ishte më mirë për ata; ka prej tyre besimtarë të vërtetë, por shumica e tyre janë larg udhës së drejtë. (3:110)

Feja e vërtetë tek Allahu është vetëm Islami. Ata që u është dhënë Libri, patën mospajttime nga zilia që kishin midis tyre, vetëm pasi u erdhi dituria. Por kushdo që i mohon udhëzimet e Allahut, ta dijë se Allahu është i shpejtë në llogari. (3:19)

Kurani u bën thirrje muslimanëve, si individë ashtu edhe si komunitet, të bëhen komuniteti më i mirë përmes zbatimit dhe praktikimit të Islamit dhe t'u bashkohen përpjekjeve të organizuara dhe të drejtpërdrejta për të përhapur Islamin. Për muslimanët, Islami është feja e vërtetë e Allahut; çfarëdo dyshim për këtë fakt paraqet një shenjë të një *imani* (besimi) të dobët. Prandaj, shumë muslimanë përdorin këtë ajet për të pohuar se dialogu ndërjetar minon mundësinë për t'u bërë 'Ummeti më i mirë'. Por ata dështojnë të kujtojnë se vetë Profeti u angazhua me jomuslimanët me sjelljen e tyre në dialog dhe, në disa raste, në Islam. Merrni parasysh ajetet e mëposhtme:

Ai jua ka shpallur në Libër: Kur të dëgjoni se mohohen fjalët e Allahut dhe bëhet tallje me to, atëherë mos rrini me ata (njerëz që veprojnë kështu), derisa të ndërrojnë bisedë, përndryshe do të ishit si

ata. Allahu do t'i tubojë në Xhehenem të gjithë hipokritët dhe mohuesit. (4:140)

Kjo këshillë përsëritet në Kuran 6:68. Në vend se të marrin pjesë në një shoqëri të tillë apo të ndjekin takime të, muslimanët duhet t'i lënë ato. Por, pjesëmarrja në dialogun ndërftetar është diçka ndryshe, sepse ata që janë të angazhuar në këtë aktivitet të veçantë respektojmë çdo person dhe fenë e tij apo të saj. Është kundër frymës së dialogut ndërftetar të shihet me përçmim ose të jepen mendime për çdo fe tjetër ose pasuesit e tyre. Megjithatë, Kurani shprehimisht shpallë se vetëm Islami do të jetë i pranueshëm te Allahu.

“ Për atë që kërkon një fe tjetër përpos asaj që e ka lënë Zoti, ajo kurrë nuk do të pranohet nga ai, dhe në jetën e ardhshme ai do të jetë në mes të të humurve.” (3:85)

Por ky ajet dhe ajeti tjetër më lartë nuk ndalojnë muslimanët të ndërtojnë marrëdhënie të mira me të tjerët. Në të vërtetë, Allahu I urdhëron ata të ndërtojnë marrëdhënie të mira, siç do të shpjegohet më vonë. Megjithatë, hadithi në vijim citohet shpesh për të dekurajuar zhvillimin e marrëdhënieve me jomuslimanët: “Në Ditën e Gjykimit, çdo njeri do të jetë me ata që i do.”¹⁶

Një herë ka pasur një dialog në mes të hebrenjëve dhe muslimanëve. Ditën e nesërme pas kësaj ngjarje, një musliman i cili e kundërshtoi atë filloi të citonte hadithin e mësipërm duke thënë: “Ata që favorizojnë dialogun me hebrenjtë do të jenë me ta në Ditën e Gjykimit, sepse të bashkëbisedosh me ta është t'i duash ata.” Megjithatë, dialogu ndërftetar nuk ka të bëjë me të duash “tjetrin” në kuptimin e bërjes ‘një’ me atë person; kjo më tepër ka të bëjë me respektimin e pikëpamjeve të tjetrit dhe në këtë mënyrë hapjen e rrugës për një shoqëri paqësore. Por, shumë kundërshtarë e marrin këtë hadith dhe hadithe tjera jashtë kontekstit dhe përdorimit të tyre për të frikësuar pjesëmarrësit muslimanë duke i akuzuar ata se kanë kryer një mëkat. Vetë procesi bashkëbisedues detyron muslimanët të shqyrtojnë dhe të ri-konfirmojnë identitetin e tyre fetar, për të forcuar besi-

min e tyre duke e respektuar atë “të tjetrit” me durim, tolerancë dhe sjellje të mirë. Në të vërtetë, ky hadith i veçantë nuk ka të bëjë fare me dialogun apo ndërtimin e urave; ai në fakt u bën thirrje muslimanëve ta duan Allahun dhe të Dërguarin e Tij, të qëndrojnë të vendosur prapa kauzave muslimane dhe të ruajnë besimin e tyre në formën e tij autentike duke mos e përzier atë me besimet dhe praktikat jo-islame.

Duke i bazuar pikëpamjet mbi keqkuptime të tilla, ka muslimanë që pohojnë se bashkëveprimi i tillë është projektuar në të vërtetë për të zgjeruar ndikimin politik, ushtarak, ekonomik dhe kulturor të Perëndimit; Bëni perëndimorë muslimanët dhe vendet muslimane; bëni muslimanët të humbasin pavarësinë politike, ekonomike, dhe kulturore; zhdukni Islamin dhe mënyrën islame të jetës; dhe konvertoni gjithë njerëzit në Krishterim. Ne i pranojmë këto frika; megjithatë, shoqëritë progresive post kolonialiste kanë zhvilluar aftësinë për të adresuar shqetësimet dhe çështje të tilla në mënyrë të hapur, me barazi dhe respekt. Frika nga dialogu ndërjetar në fakt zbulon një mungesë të besimit, vetëbesimit dhe qëndrueshmërisë shpirtërore. Këto mangësi çojnë në humbjen e mundësisë për t’ua prezantuar Islamin jomuslimanëve.

Megjithatë, një rezultat edhe më pozitiv i dialogut ndërjetar është i mundur se sa vetëm prezantimi i Islamit tek jomuslimanët; bashkëveprimi me Perëndimin dhe shoqëritë e tij pluraliste përmes dialogut mund të zgjerojë njohuritë dhe të kuptuarit e Islamit nga jomuslimanët. Frika mund të zëvendësohet me besim tek muslimanët dhe të përdoret për të krijuar një të kuptuar pozitiv për Islamin përmes rrjetëzimit dhe përfshirjes me të tjerët në projekte të përbashkëta. Muslimanët që angazhohen në një ndërveprim të tillë kanë një mundësi të artë, mundësinë për të përfaqësuar Islamin si fe të vërtetë dhe paqësore të përshkruar në Kuran. Shumë njerëz të cilët nuk kanë takuar muslimanët ose që nuk kanë pasur asnjë kontakt personal me Islamin do të mirëprisnin një mundësi të tillë. Duke e bërë këtë të mundshme në mënyrë të sinqertë, në vend se të mbeten prapa dyerve të mbyllura në frikë, muslimanët bëjnë që partnerët e tyre në

dialog të ndihen rehat me ta dhe madje mund të bëjnë që të tjerët të kërkojnë një ndërveprim të ngjashëm.

Përvoja ndërftetare e Roçesterit tregon qartë se pjesëmarrja e muslimanëve mund të sjellë shumë të mira për të gjithë pjesëmarrësit. Ky bashkëveprim ka sjellë respekt për komunitetin musliman dhe ka përmirësuar imazhin e tij. Si rezultat, muslimanët e qytetit zënë një pozitë më të fuqishme në komunitet se që do të kishin në qoftë se do të kishin mbajtur me frikë në vetvetë. Ata respektohen në vendin e punës dhe janë të besueshëm si qenie njerëzore morale. Pjesëmarrja e muslimanëve në dialogun ndërftetar të qytetit ka shënuar më shumë pike pozitive në jetën publike dhe private të banorëve të qytetit. Madje edhe ata muslimanë që jetojnë në Roçester që e kundërshtojnë dialogun ndërftetar kanë pranuar këtë trend pozitiv.

Shqetësimet e kundërshtarëve do të analizohen në detaje më vonë, ashtu si edhe ajetet Kuranore dhe hadithet e cituara më sipër. Është për të ardhur keq që muslimanët janë të ndarë lidhur me këtë çështje. Ndarjet e tilla kanë bërë që një pjesë e muslimanëve t'iu shmangen xhamive që marrin pjesë në dialog ndërftetar. Megjithatë, në vend se të reagojnë ndaj frikës së bazuar në idetë e gabuara, ata duhet me besim të mbështeten në besimin e tyre islam. Ndërtimi i një besimi të tillë është ajo që është ky udhëzues mbi të gjitha. Megjithatë, mbështetja duhet të rritet me njohuri të sakta teologjike dhe historike. Jo vetëm që duhet të kuptohet baza teologjike për dialog në Islam, por natyra dhe rëndësia e shkëmbimeve ndërftetare si në historinë islame ashtu edhe perëndimore duhet të vihen në kontekst.

Duke e marrë parasysh historinë perëndimore së pari, mund të shtrohen shumë pyetje të rëndësishme. Si dhe pse ka filluar ekumenizmi (dialogu ndër-krishterë) në Evropë? Si dhe pse është zhvilluar në vitet e fundit? Muslimanët duhet të shqyrtojnë këto zhvillime dhe të mësojnë se si lidhen ato me dialogun ndër-islamik. Përmes këtij studimi, ata mund të komunikojnë dhe të ndërveprojnë me jomuslimanët.

PËRKUFIZIMI I EKUMENIZMIT DHE ANALIZIMI I RËNDËSISË SË TIJ HISTORIKE

Muslimanët që kundërshtojnë dialogun ndërjetar shpesh thonë se ekumenizmi është i ndaluar. Por ç'është ekumenizmi? Ekumenizmi fillimisht rrjedh nga fjala greke oikos (shtëpi, amvisëri)¹⁷ Ai nënkupton konceptin e unitetit, të bashkimit si një familje. Përveç kësaj, ekumenizmi mund të përdoret në formën e tij origjinale, duke iu referuar një fenomeni ndërjetar që trajton dhe lidhë ndarjet e brendshme brenda çdo grupi fetar, etnik, ose tjetër; ai nuk është i lidhur vetëm me kontekstet e krishtera. Siç do të shohim, ky term fillimisht laik është aplikuar më vonë në lëvizjen e krishterë me qëllim të bashkimit të besimeve të ndryshme protestante.

Një grup i Muslimanëve në Roçester diskutuan për ekumenizmin dhe lexuan për të në kontekstin e tij të krishterë, siç paraqitet në veprën e Michael Molloy *Përjetimi i religjioneve botërore*.¹⁸ Por, pa e lexuar kapitullin e plotë, ata që e kundërshtuan ekumenizmin thanë: “Ja. Ne ju kemi thënë që ekumenizmi është i krishterë.” Njerëz të tjerë ndërhyjnë: “Ta lexojmë në tërësi dhe pastaj të fillojmë diskutimin për ekumenizmin me mendje të hapur “Paragrafi i mëposhtëm përmbledh diskutimin e Molloy për ekumenizmin:

Pas Reformimit dhe Rilindjes,¹⁹ bota e krishterë ishte ndarë në mënyrë të hidhur. Besimet e ndryshme që iu referuan njëri-tjetrit si të pafe (kafirs). Vatikani nuk i pranoi kishat protestante si “rebele” dhe si të pa fe. Kishat protestante hodhën të njëjtat akuza ndaj katolikëve. Përveç kësaj, besimet protestante ishin po aq armiqësorë ndaj njëra-tjetrës. Marrëdhëniet e brendshme-krishtere ishin në pikën e tyre më të ulët në histori. Pastaj me kalimin e kohës, besimet e rrymës kryesore protestante vendosën të bëjnë dialog me njëri-tjetrin për të gjetur gjuhën e përbashkët për të lehtësuar tensionin dhe për të ndërtuar marrëdhënie në mes tyre. Kjo lëvizje u bë e njohur si Lëvizja e Krishterë Ekumenike (uniteti familjar).

Kjo lëvizje, e cila sheh të gjitha grupet e krishtera të rrymës qendrore si pjesë të një “familjeje” të vetme, inkurajon dialogun për

mirëkuptim dhe ndërtim të marrëdhënieve. Organizata më e njohur ekumenike e krishterë është WCC, e cila doli nga Kisha e Anglisë. Edhe pse kishat ortodokse lindore dhe kishat katolike romake nuk ishin partnerë në organizim në fillim, ekumenizmi, duke e bashkuar si një bashkësi familjare gjatë një kohe të vështirë, dëshmoi të jetë një prej dhuratave të Zotit për Krishterimin: ai i ndihmoi ata të kuptojnë, respektojnë dhe të ndërtojnë marrëdhëniet me njëri-tjetrin. Duke i njohur të mirat e këtij dialogu, sot pothuajse të gjitha kishat e rrymës qendrore, duke përfshirë ato ortodokse dhe katolike romake, marrin pjesë në WCC deri në një shkallë.

Pas leximit të librit të Molloy, ata muslimanë që ishin në favor të dialogut të brendshëm dhe ndërftetar filluan diskutimin e tyre duke thënë: “Shikoni botën tonë muslimane; sa shumë është e ndarë nga përçarjet fetare. Marrëdhëniet midis shkollave të ndryshme të mendimit musliman dhe veçanërisht ndërmjet sunive dhe shiave janë në një fazë shumë të mjerë. A nuk mund të mësojmë diçka nga ekumenizmi i krishterë për të mirën e umetit islam? Pse nuk mund të rifillojmë dialogun ndër-musliman për të ndërtuar respekt dhe për të rivendosur unitetit musliman? Kurani dhe Suneti i mësojnë Muslimanët si të jetojnë së bashku me tolerancë plot respekt si vëllezër e motra – por shikoni se sa shumëjemi të ndarë sot.”

Me fjalë të tjera, muslimanët të cilët favorizuan dialogun e brendshëm dhe ndërftetar kuptuan menjëherë se ekumenizmi në të vërtetë ka një kuptim më të gjerë përtej kuptimit të tij më të kufizuar të krishterë, prej të cilit mund të përfitojnë muslimanët dhe grupe të tjera të mëdha që përjetojnë ndarje të dhimbshme. Ky kuptim erdhi me dhimbje dhe shumë më ngadalë për kundërshtarët e tij të parë. Është e rëndësishme të kujtojmë se shumë kundërshtarë janë në të vërtetë muslimanë të sinqertë. Rezistenca e tyre nuk vjen nga mungesa e inteligjencës, por nga efekti i dëmshëm që frika mund të ketë ndaj çdokujt.

Për shembull, ndërsa po diskutohej nevoja e madhe për dialog ndërftetar musliman, disa kundërshtarë në të vërtetë kanë qarë dhe madje edhe zemrat më të forta ishin zbutur. Megjithatë, keqkuptimet vazhduan. Me lot në sy, një kundërshtar tha: “Por

ne jemi kundër pjesëmarrjes së muslimanëve në dialogun ekumenik. “Ai u përgjigj:” Por ne Muslimanët nuk po marrin pjesë në dialogun ekumenik me të krishterët dhe brenda kuptimit të krishterë të termit. Ne po marrin pjesë me të krishterët dhe të tjerët në dialog ndërfaqet. “Ende i hutuar, ai pyeti: “Por, a nuk është kjo e njëjta gjë?” Atij iu tha se nuk ishte, nëse njeriu mban në mend se ekumenizmi zakonisht merret me dialogun e brendshëm të krishterë, ndërsa dialogu ndërfaqet zakonisht përdoret për një bashkëbisedim në mes të religjioneve. Diskutimi u ndal në atë pikë, kur të gjithë ranë dakord të takohen përsëri për të diskutuar çështjen e dialogut ndërfaqet. (Duhet theksuar se ndërfaqet është përdorur sot shpesh në vend të termit të saktë ndërreligjioz, kështu duke shtuar huti në hutinë dhe keqkuptimin tashmë ekzistues).²⁰

A ËSHTË DUKE KRIJUAR NJË RELIGJION DIALOGU NDËRFETAR?

Muslimanët kanë frikë të tjera, e njëra prej tyre është se pjesëmarrësit jomuslimanë në të vërtetë janë misionarë në kërkim të informacionit shtesë dhe të një njohurie më të thellë për të përmirësuar përpjekjet e tyre të unguillëzimit dhe për të konvertuar muslimanët. Ndërsa ky motiv mund të karakterizojë disa misionarë, ai mund të ju hakmerret. Për shembull, një misionar i cili kishte fituar një njohuri të thellë të Islamit para se të ecte përpara për të konvertuar muslimanët, shpejt zbuloi se ai ishte ai i cili u konvertua – në Islam!

Ekziston edhe një tjetër frikë se një fe e re, e dobësuar “e Ibrahimit” do të lind nga këto përpjekje, diçka e ngjashme me Akbar Dini-Ilahi (Besimi hyjnor). Akbari (1542-1605), perandori i tretë Mughal i Indisë,²¹ është përpjekur të krijojë unitet dhe të arrijë deri tek fetet e shumta duke krijuar një fe të re - Dini-Ilahi - përmes kombinimit të Islamit, Brahmanizmit, Krishterimit dhe Zoroastrianizmit. Edhe pse ai kishte marrëdhënie të forta

me dijetarët e të gjitha besimeve, kjo fe e re nuk arriti të zinte vend në popull. Një pjesë e muslimanëve, veçanërisht ata nga Azia Jugore, kundërshtojnë sinqerisht dialogun ndërftetar për shkak të kësaj ngjarje. Ata mbështesin ndërtimin e marrëdhënieve të mira dhe miqësore me jomuslimanët, por jo përfshirjen personale në çfarëdo dialogu ndërftetar.

Kur Muslimanët tubohen për të folur për dialogun ndërftetar, ata shpesh e gjejnë veten të mbyllur në polemika. Në një takim të komunitetit musliman të mbajtur në një xhami në Nju Jork për të vlerësuar Programet ndër-muslimane dhe ndërftetare të bashkësisë muslimane, një njeri pohonte se programi ndërftetar iu dha të krishterëve një mundësi për të mësuar rreth Islamit dhe për të përdorur atë njohuri për të konvertuar muslimanët. Disa thanë se programet e tilla duhet të mbahen vetëm në kisha. Por shumë të tjerë thanë se ishte e rëndësishme që të ketë takime të tilla në një vend musliman me qëllim të edukimit të jomuslimanëve për Islam-in ose të paktën për të larguar keqkuptimet e tyre.

Polemika mori një formë të veçantë kur një shkollë e misionarëve të krishterë në Nju Jork dërgoi studentët e saj për të vizituar ligjëratën islame të mbajtur në xhami. Disa kundërshtarë shumë të zëshëm argumentuan se këta studentë po vinin për të përmirësuar aftësitë e tyre misionare. Megjithatë, të tjerët besonin se ata po vinin për të marrë informacion të saktë për Islam-in. Askush nuk e di, ata justifikuan, zemra e kujt do të ndryshohet.

Ndarja e mendimit ndahet si vijon: Mbështetësit e dialogut ndërftetar thonë se Kurani e urdhëron atë; kundërshtarët e quajnë atë një akt *kufër* (mosbesimi). Dhe opozita mund të jetë frikësuese. Një here kur u njoftua një program ndërftetar në një xhami në Çikago, disa njerëz bërtitën: "*Kufër, kufër!*" Reagimet e tilla mbajnë të heshtur shumë imamë dhe jo të gatshëm të marrin pjesë në këto bashkëbisedime. Raste të tilla krijojnë një çekuilibrë në tubime bashkëbiseduese. Duke mos qenë të pranishëm imamët e tyre, muslimanët laikë janë lënë në dialog me rabinët me arsim të lartë, ministrat dhe priftërinjtë. Pa pjesëmarrjen e imamëve, dialogu që rezulton nuk mund të sigurojë besim nga asnjëra anë. Liderët e tjerë fetar në të vërtetë mi-

rëpresim pjesëmarrjen e imamëve. Në fakt, në ato qytete ku imamët janë pjesë e dialogut, puna ndërfaqetare është më efektive dhe e respektuar.

Një arsye përfundimtare që përdoret për të kundërshtuar dialogun ndërfaqetar është se ai gjoja inkurajon njollosjen ose përzierjen e praktikave të adhurimit. Por kjo frikë mund të trajtohet lehtë duke u shprehur në mënyrë të qartë që në fillim se pjesëmarrësit janë aty për të vëzhguar, jo për të marrë pjesë në aktet e adhurimit të tjerëve. Ashtu siç janë të mirëpritur të gjithë për të parë muslimanët duke u falur, muslimanët duhet të jenë të mirëpritur për të vëzhguar (por jo për të marrë pjesë në) lutjet e të krishterëve dhe hebrenjëve. Kur Muslimanët ngritën këtë shqetësim në Roçester, partnerët e tyre në dialog u pajtuan me parimin e lutjeve të veçanta. Si rezultat, imamët ishin në gjendje të marrin pjesë me një ndërgjegje të pastër, duke siguruar që aktivitetet e larmishme të dialogut për ndërtimin e paqes do të jenë më produktive dhe të dobishme për interesat e muslimanëve.

Çështja kryesore këtu është se dialogu ndërfaqetar nuk ka për qëllim të unifikojë fetë. Pjesëmarrësit muslimanë duhet të jenë të vetëdijshëm për këtë. Kur Mekasit e pyetën Profetin që t'i lejonte ata të adhurojnë zotat e tyre për një vit dhe pastaj të adhurojnë Allahun vitin e ardhshëm, Allahu shpalli: "Ju keni fenë tuaj, ndërsa unë kam fenë time". (109: 6) Kurani mbështetë lirinë e fesë dhe të adhurimit fetar.

Nga e gjithë kjo që është thënë, është e qartë se imamët nuk duhet të hezitojnë të marrin pjesë në dialogun ndërfaqetar. Në të kundërtën, pjesëmarrja e tyre do të ndihmojë që kongregacionet (xhematet) e tyre të tejkalojnë frikën e tyre dhe të mendojnë për përparësitë pasuese. Dialogu ndërfaqetar ka të bëjë me lirinë dhe respektin e çdo feje, si dhe ndërtimin e urave për të ulur tensionin dhe urrejtjen midis pasuesve të feve të ndryshme. Fetë janë dhuratë e Zotit për të sjellë paqen, jo urrejtjen, për njerëzimin. Fetë mund të jetojnë së bashku në paqe vetëm nëpërmjet përpjekjeve të organizuara drejt mirëkuptimit, vlerësimit të ndërsjellë, dhe ndërtimit të marrëdhënieve të mira.

SFIDAT: SHFAQJA E UNGJILLËZIMIT RADIKAL

Para takimit me grupet e ndryshme të krishtera në takime ndërftetare, disa pjesëmarrës muslimanë shprehën shqetësimin e tyre se të gjithë të krishterët janë të angazhuar në ungjillëzimin agresiv dhe nuk kanë asnjë respekt për Islamin si fe. Pjesa në vijim përpiket të largojë këtë ide të gabuar duke dhënë më shumë detaje për ato grupe të krishtera ungjillore që kanë shprehur qëndrime antagoniste, si dhe ato grupe dhe besime të krishtera që fuqishëm kundërshtojnë strategjitë e tilla.

Evangelizmi i krishterë është një lëvizje komplekse brenda protestantizmit. Disa elemente brenda saj në të vërtetë janë shumë progresive. Megjithatë, krahu agresiv, fundamentalist i evangelizmit ka përjetuar një rritje të vrullshme që nga vitet 1970. Që nga fillimi i luftës në Irak, është bërë edhe më i fuqishëm dhe ka ndikuar në sektet e tjera të krishtera.²² Evangelizmi ekstrem radikal dhe fundamental, siç është parë në Indonezi, Afrikë dhe tani në Shtetet e Bashkuara të Amerikës, ka nxitur përçarje në mes vete dhe besimeve të tjera të krishtera, si dhe feve të tjera. Taktikat e saj janë të fshehta. Të vendosur strategjikisht në fshehtësi misionarët kanë në shënjestër besime të tjera të krishtera, si dhe bashkësitë jomuslimane. Të përqeshurit e feve të tjera është një strategji e zakonshme. Fjalët urryese të përdorura dikur në kishat e krishtera kundër njëri-tjetrit, përdoren sot kundër feve të tjera, veçanërisht kundër Islamit. Kjo sjellje manifestohet nga shumë kisha jashtëzakonisht konservatore ungjillore, të cilat nuk tolerojnë madje besimet e tjera të krishtera që janë më pak radikale se ata. Nuk është çudi që këto kisha përgojnë Islamin. Një shembull i tillë i fanatizmit i kohëve të fundit është shenja, e dukshme nga autostrada, e vendosur para një Kise Baptiste të Karolinës së Veriut: “Kurani duhet pastruar.” Sipas Josh Humphries në *Daily Courier* të Rutherfordit, të Karolinës Veriore, më 24 maj 2005:

Ministri jo vetëm që refuzoi të kërkojë falje, por bëri deklaratë duke këmbëngulur për përshtatjen e shfaqjes. “Unë besoj se kjo është një deklaratë që mbështet fjalën e Zotit dhe ajo (Bibla) është mbi të gjithë.”

tha dhe se çdo libër tjetër fetar nga i cili nuk mësohet për Krishtin si shpëtimtarin dhe Zotin ashtu siç mësohet në 66 librat e Biblës është i gabuar”, tha ministri. “Unë e dija se kurdo që të vendosnim ne ta vëmë në pah atë do të ketë njerëz që nuk do të pajtohen me këtë, dhe do të ketë disa që do të pajtohen, kështu që ne vetëm duhet të mbrojmë atë që është e drejtë. Besimi ynë si një i krishterë, ose protestant, ose kishë Baptiste – natyrisht ne nuk kemi një besim pos Biblës – por ne kemi besim Baptist dhe mesazh që thotë se duhet të kapemi pas 66 librave të Biblës së Shenjtë dhe secili libër jashtë kësaj që pretendojnë të njohin rrugën e Zotit ose pretendojnë të jenë fjala e Zotit automatikisht janë të pavlefshme dhe përpiqen të largojnë njerëzit nga rruga e drejtësisë së vërtetë brenda pikëpamjes sonë për atë se si ne e shohim fjalën e Perëndisë”.

Kur ministri ishte pyetur nëse ai e kishte shqyrtuar, para se ta vënte në pah se mund të ketë pasoja negative ose se disa persona do të mund të ndjeheshin të ofenduar, ai tha se ai shpresonte për një rezultat të tillë. “E po, unë e kam menduar këtë gjë dhe unë kam thënë se mund të ketë njerëz që janë ofenduar nga kjo, por mënyra se si unë e shoh këtë, Jezusi u ka thënë ndjekësve të tij se nëse bota ju urren, mos u ndjeni keq për shkak se ata së pari më urren mua”, tha ministri. “ Nëse ne qëndrojmë prapa asaj çfarë është e drejtë dhe pas fjalës së Zotit dhe për Krishterimin bota do të na dënojë ne, dhe kështu menjëherë, kur kam marrë një ankesë thashë: “mirë, dikush është inatosur, dikush është ofenduar, kështu që ne duhet të bëjmë diçka të drejtë”.

Një shenjë e forcës në rritje të Evangjelizmit radikal është përdorimi në rritje i Internetit që nga 9/11. Në katër vitet e kaluara kemi qenë dëshmitarë të një “Lufta e internetit” që përfshinë sekularistët dhe Evangjelistët fundamentalist radikalë kundër Muslimanëve në forumet e organizuara dhe joformale (p.sh. diskutimeve islame në Yahoo). Për shembull, një i vetëquajtur Evangjelist paraqet veten si një person shumë i arsimuar në Islam, Urdu dhe Arabisht. Ai menaxhon një radio rrjet të Krishterë në Azinë Juglindore, dhe vazhdimisht sulmon dhe denigron ndaj Islamit dhe Profetit përderisa përkrahë besimet Evangjelite fundamentaliste. Në mënyrë të ngjashme, disa organizata hebrenje dhe muslimane angazhohen në fanatizëm të ndërsjellë. Megjithatë, në shumë programme të tjera të internetit, zhvillohet dialog dhe ka prova të një komunikimi transformues dhe të respektueshëm.

Në përgjithësi, lëvizja radikale Evangjeliste aktualisht gëzon dukshmëri të gjerë në Shtetet e Bashkuara dhe kudo nëpërmjet mediave të shkruara dhe elektronike, një rrethanë që rritë programin e saj të konvertimit të krishterëve dhe të jo-krishterëve në besimet e saj. Anëtarët e saj kanë investuar resurse të mëdha në media dhe trajnime dhe inkurajimin e folësve karizmatik për të mbështetur programin e saj. Megjithatë, jo të gjithë Evangjelistët janë radikalë. Në fakt, shumë prej tyre janë thellësisht dhe sinqerisht të përfshirë në dialogun ndërftetar. Po rata dhe anëtarët e zakonshëm të feve Ibrahimike duhet të jenë më të guximshëm dhe më të sinqertë në mënyrë që të vetdijësojnë njerëzit për pasojat e rrezikshme të çdo lloj radikalizmi fetar. Kjo përgjegjësi nuk mund të shmanget, për shkak se Dhjata e Vjetër dhe e Re, gjithashtu edhe Kur'an-i, tregojnë se Zoti i tha Ibrahimit që të punojë për paqe me përkushtim dhe sinqeritet. Një gjë e tillë është detyrë e secilit.

Veprimet e guximshme për paqe përfundimisht do të nxjerrin muslimanët nga gjendja e tyre shqetësuese. Për shkak të luftërave në Irak dhe Afganistan, kërcënimeve të vazhdueshme të drejtuara kundër Iranit, dhe sulmeve të viteve 2004 dhe 2005 në Madrid përkatësisht Londër, shumë muslimanë në Perëndim janë duke jetuar në frikë. Ata e dinë se agjencitë e caktuara qëveritare dhe grupet e krishtera ultra-konservative janë armiqësorë ndaj tyre. Sforcimi i punës ndërftetare dhe përfshirja në proceset politike lokale janë dy mënyra efektive për muslimanët që të largojnë frikën e tyre, që të luftojnë kundër paragjytimeve dhe islamofobisë, dhe të jetojnë në paqe me të tjerët.

Historia pas Luftës së Dytë Botërore e hebrenjëve në Perëndim na ofron një model për një ndryshim të tillë të fatit. Këta hebrenj, duke qenë se u kanë rezistuar sprovave të shumta të njëjta si ato që muslimanët janë duke i përjetuar tani, u bënë pjesmarrës aktiv në dialogun gjithëpërfshirës bile para se të përhapet dialogu ndërftetar. Rabinët ishin të përfshirë aktivisht në marrëdhënie ndërftetare, dhe komunitetit hebre dhuroi të holla për të inkurajuar dialogun. Sot, individët hebrenjë dhe fondacionet ofrojnë shumë grante për dialogje ndërftetare, dhe një

rabin apo një anëtar i shquar i komunitetit hebre çdoherë është prezent në çdo takim ndërjetar. Në shumicën e takimeve, një pjesëmarrës hebre do të dalë vullnetarë për të bërë procesverbalin ose të kryejë punë të sekretarisë. Hebrenjtë marrin pjesë në procese politike dhe kanë përfaqësuesit në Shtëpinë e Përfaqësuesve dhe Senat. Ata punojnë shumë me rrjetin dhe grupet e ndryshme që të sjellin ndryshime pozitive që mbrojnë interesat e tyre.²³ Me pak fjalë, ata kanë adaptuar dialogun ndërjetar dhe me sukses janë integruar në rrjedhën e shoqërisë duke fituar respektin dhe pa komprometuar besimet e tyre fetare.

MBËSHTETJA PËR DIALOGUN NDËRFETAR

Mbështetja për dialogun ndërjetar është në rritje në mbarë botën. Arabia Saudite sponsorizoi një konferencë ndërkombëtare ndërjetare në Madrid, Spanjë në korrik të vitit 2008 dhe konferencat ndërjetare në Katar, Kajro, Islamabad, Stamboll, Xhakartë dhe në qytete të tjera muslimane janë duke krijuar mbështetje dhe imazhe pozitive të muslimanëve. Në janar të vitit 2002, është mbajtur Konferenca Ndërjetare e Aleksandrisë dhe përpiloi Deklaratën e Parë të Aleksandrisë. Ky moment historik ka rezultuar nga një konsultim i përbashkët i të paktën tetëmbëdhjetë dijetarëve hebrenj, të krishterë dhe muslimanë dhe i udhëheqësve fetarë nga Toka e Shenjtë. Konferenca u zhvillua në Aleksandri, Egjipt, dhe u bashkë-organizua nga Imami kryesor i Universitetit Al-Azhar. (Teksti i plotë i Deklaratës është dhënë në Shtojcën I).

Një rritje e ngjashme e mbështetjes për dialog ndërjetar është parë në Institucionet amerikane dhe europiane të arsimit të lartë. Disa universitete amerikane dhe të huaja kanë zgjeruar programin e tyre arsimor për të përfshirë studimet islamike në raport me fetë e tjera dhe studime ndërjetare. Shkolla e Universitetit Amerikan e Shërbimit Ndërkombëtar, Qendra e Universitetit Xhorxhtaun për Mirëkuptim musliman-të krishterë, dhe Universiteti i Institutit Kroc i Notre Dame, për të përmendur

disa, janë lider të ndërtimit të paqes, të drejtësisë, dhe dialogut në kuadër të kontekstit ndërftetar. Udhëheqës të tjerë janë Qendra Macdonald për Studimin e Islamit dhe të marrëdhënieve në mes të krishterëve dhe muslimanëve e Shkollës së Hartford dhe, së fundi, Kolegji Nazareth i Roçesterit, i cili krijoi Qendrën për Studime Ndërfetare dhe Dialog (QSND). Kolegji Nazareth, QSND-ja organizuan një konferencë kombëtare të mirëkuptimit ndërftetar më 11-13 prill, 2010. Konferenca dha një imazh pozitiv të muslimanëve së bashku me rezultatet e tjera. Mbështetja e Kolegjit nga komuniteti i biznesit të Roçesterit të udhëhequr nga Brian dhe Jean Hickey dhe Instituti Ndërkombëtar i Mendimit Islam (INMI) në Herndon, Virginia e ka bërë QSND-në një qendër të pranuar në shkallë kombëtare dhe qendër të dialogut ndërftetar të respektuar ndërkombëtarisht. Qëllimet e deklaruarra të qendrës janë që të zhvillojnë aftësitë që do të sqarojnë dhe përmirësojnë komunikimet individuale dhe të komunitetit të gjerë mbi çështjet e fesë, besimit dhe natyrës shpirtërore; të kuptojnë besimet individuale dhe shoqërore; të krijojnë një metodologji të përshtatshme për arritjen e qëllimeve të tilla; dhe të zhvillojnë kapacitetin për të jetuarit në një botë pluraliste. QSND-ja përpiqet të zhvillojë mjetet kërkimore, njohuri dhe aftësi nga të cilat do të përfitojnë të gjithë; parashikon një mjedis të favorshëm për të kuptuar fe të ndryshme; dhe kërkon të komunikojë aftësitë e nevojshme që njerëzit të jetojnë me njëri-tjetrin në paqe dhe drejtësi.

Në përgjigje të këtyre zhvillimeve pozitive në arsimin e lartë, komuniteti musliman, relativisht i ri por në rritje në Perëndim, duhet të jetë i gatshëm për t'u përballur me sfidat dhe provat specifike për të siguruar një vend të sigurt për vete. Katër praktika janë thelbësore për mbijetesën e kësaj pakice fetare: të qëndrojnë të bashkuar duke ndërtuar marrëdhënie të mira me fetë e tjera, duke qenë pro-aktiv në trajtimin e sfidave, të marrin pjesë në procesin politik dhe nxitjen e programeve të zhvilluara arsimore në studimet islame në kontekstin e një shoqërie pluraliste (si brenda shoqërisë qytetare ashtu edhe të institucioneve të arsimit të lartë).

DISA PIKA KRYESORE TË KËTIJ KAPITULLI

- Dialogu ndërfaqet përfshin ndërtim të urave në mes të grupeve të ndryshme fetare për të promovuar respektin, tolerancën, dhe jetesën paqësore.
- Dialogu ndërfaqet nuk është ekumenizëm; më tepër, ai është një dialog midis feve të ndryshme.
- Ekumenizmi mëson muslimanët të forcojnë dialogun ndër-musliman në mënyrë që të merren me dallimet ndër-muslimane me respekt.
- Dialogu ndërfaqet nuk është projektuar për të krijuar një fe qytetare, por për të krijuar një atmosferë të respektit për çdo fe.
- Dialogu ndërfaqet është thelbësor për të parandaluar përhapjen e radikalizmit fetar.
- Dialogu ndërfaqet mbron të drejtat e pakicave fetare.
- Pjesëmarrja e imamëve është thelbësore për drejtimin e duhur, edukimin dhe parandalimin e keqkuptimeve.

PYETJE PËR DISKUTIM

1. A jeni në dijeni për ndonjë dialog ndër-musliman? Nëse po, tregoni ku është duke u zhvilluar dialogu dhe shpjegoni ndikimin e tij në marrëdhëniet midis grupeve të ndryshme të përfshira muslimane.
2. A e dini ndonjë ajet Kuranor apo hadith, përveç atyre të diskutuar më lartë, të përdorur nga ata që e kundërshtojnë dialogun ndërfaqet? Nëse është kështu, shpjegoni se si është keqinterpretuar ai.
3. Përpjekjet e Akbarit për të themeluar një fe të unifikuar qytetare janë të mirënjohura edhe në Azinë Jugore. A e dini ndonjë udhëheqës tjetër musliman apo mendimtar i cili ka tentuar një ndërmarrje të tillë?
4. A do të bashkoheshit me një grup dialogu ndërfaqet nëse ju kërkohet? Pse po, ose pse jo?

Katalogimi në botim – (CIP)
Biblioteka Kombëtare e Kosovës “Pjetër Bogdani”

28(036)

Shafiq, Mohammad

Dialogu ndërjetar: udhëzues për muslimanët /
Muhammad Shafiq ; Mohammed Abu-Nimer ; Përktheu
dhe përshtati nga gjuha angleze: Besa Ismaili Ahmeti. –
Prishtinë : Fakulteti i Studimeve Islame, 2017. – 214 f. ;

Titulli origjinal: Interfaith Dialogue: A Guide for Muslims

1. 1. Abu-Nimer, Mohammed 2. Ahmeti Besa, Ismaili

ISBN 978-9951-583-12-1

ISBN 978-9951-583-12-1

9 789951 583121